

Univerzita v Novom Sade
Filozofická fakulta

Slovakistické výskumy

Zborník štúdií

Novi Sad 2021

Univerzita v Novom Sade
Filozofická fakulta

Slovakistické výskumy

Zborník štúdií

Novi Sad 2021

UNIVERZITA V NOVOM SADE
FILOZOFICKÁ FAKULTA V NOVOM SADE
21000 Novi Sad
Dr Zorana Đinđića 2
www.ff.uns.ac.rs

Za vydavateľa
prof. Dr. Ivana Živančević Sekeruš

Slovakistické výskumy
Zborník štúdií

Editorka
prof. Dr. Marína Šimáková Speváková

Recenzenti
prof. PhDr. Marta Součková, PhD., Filozofická fakulta Prešovskej univerzity
v Prešove
prof. Dr. Zuzana Čížiková, Filologická fakulta Univerzity v Belehrade
prof. Dr. Dalibor Sokolović, Filologická fakulta Univerzity v Belehrade

Jazyková korektúra
PaedDr. Eleonóra Zvalená, PhD.

Preklad anglických častí
prof. Dr. Sabina Halupka-Rešetar

Technická redakcia
Igor Lekić

ISBN
978-86-6065-645-4

Elektronické vydanie
<http://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2021/978-86-6065-645-4>

Publikáciu zverejňujeme v rámci projektu Pokrajinského sekretariátu vysokého vzdelávania a vedeckovýskumnej činnosti č. 142-451-2957/2020-02 Slovakistička istraživanja.

This volume is the result of research conducted within project no. 142-451-2957/2020-02 Research in Slovak (language, literature and history) funded by the Provincial Secretariat for Higher Education and Scientific Research.

Všetky práva vyhradené. Nijaký text z tejto knihy nesmie byť použitý v akejkoľvek forme na ďalšie šírenie bez predchádzajúceho písomného súhlasu autora alebo vydavateľa.

No part of this publication may be reprinted, reproduced or utilized in any form without permission in writing from the autor, as the holder of copyright.

OBSAH

ÚVODOM	7
Adam Svetlík: PROZAICKÁ TVORBA ONDREJA ŠTEFÁNICA	9
Anna Makišová: SLOVENSKÝ JAZYK V KONTAKTE SO SRBSKÝM V OBLASTI MÉDIÍ.....	25
Zoroslav Spevák: RECEPCIA OSOBNOSTI A DIELA DR. JÁNA KVAČALU V PERIODIKÁCH JUHOSLOVANSKÝCH SLOVÁKOV V PRVEJ POLOVICI 20. STOROČIA	39
Marína Šimáková Speváková: SLOVENSKÁ LITERÁRNA VEDA VO VOJVODINE (so zameraním na edíciu Živý prúd Slovenského vydavateľského centra)	55

CONTENTS

INTRODUCTION	7
Adam Svetlík: ONDREJ ŠTEFÁNIK'S PROSE WORKS	9
Anna Makišová: SLOVAK LANGUAGE IN CONTACT WITH SERBIAN IN THE FIELD OF MEDIA.....	25
Zoroslav Spevák: RECEPTION OF THE PERSONALITY AND WORK OF DR. JAN KVAČALA IN THE PERIODICALS OF YUGOSLAV SLOVAKS IN THE FIRST HALF OF THE 20TH CENTURY	39
Marína Šimáková Speváková: SLOVAK LITERARY STUDIES IN VOJVODINA (in the edition "Živý prúd" (Live stream) of the Slovak Publishing Centre).....	55

ÚVODOM

Štvrtý elektronický zborník štúdií *Slovakistické výskumy* je vedeckým výstupom riešiteľov projektu, ktorý podporil Pokrajinský sekretariát vysokého vzdelávania a vedeckovýskumnej činnosti Autonómnej pokrajiny Vojvodiny a ktorý nadväzuje na predchádzajúce zborníky [Jazyková kultúra, literárne prieniky a vzdelávanie Slovákov vo Vojvodine](#) (2020), [Slovenské písomníctvo v kontexte](#) (2019) a [Interdisciplinárny prístup k súčasným procesom v slovenskom jazyku, literatúre a vzdelávaní v kontexte slovensko-srbských relácií vo Vojvodine](#) (2018). Riešiteľmi projektu sú vedeckí pracovníci Oddelenia slovakistiky a Oddelenia pedagogiky Filozofickej fakulty Univerzity v Novom Sade. Zborník vznikol v snahe o sústredenie rozmanitých slovakistických výskumov na procesy v slovenskej literatúre, súčasnej slovenčine a kultúre Slovákov vo Vojvodine a ich prepojenie na spoločnom priestore. Naším cieľom je kontinuálne poukazovať na aktuálne témy slovenského jazyka, literatúry, kultúru pamäti v slovenskom vojvodinskom prostredí a zviditeľniť spôsoby ich reflektovania.

Predkladané štúdie sprístupňujú prozaickú tvorbu slovenského spisovateľa strednej generácie Ondreja Štefánika (1978), jeho zbierku poviedok *Pštroší muž* (2011), romány *Bezprsté mesto* (2012) a *Som Paula* (2016). Prof. Dr. Adam Svetlík systematicky analyzuje súčasnú slovenskú prózu, pričom si vyberá výrazné osobnosti, na ktorých textoch dokumentuje aj najnovšie vývinové tendencie. V danom príspevku poukazuje Svetlík na Štefánikov cit pre štýl a tematizáciu rodinného života a problémov dnešného človeka. Aktuálnej téme jazykovej kultúry vo verejných prejavoch vybraných slovenských médií vo Vojvodine sa venovala prof. Dr. Anna Makišová. Jazykovedná štúdia uvádza konkrétne podoby vplyvu srbského jazyka v mediálnych prejavoch, sleduje substantívne a verbálne kalky a prevzaté srbské slová zaradené do slovenského kontextu. Štúdia prof. Dr. Zoroslava Speváka sa venuje kultúre pamäti a sleduje recepciu osobnosti a diela svetoznámeho komeniológa Dr. Jána Kvačalu v periodikách juhoslovanských Slovákov v období 1902 – 1944. Autor poukazuje na frekvenciu, obsah a povahu príspevkov venovaných osobnosti a dielu Kvačalu medzi vtedajšími juhoslovanskými Slovákami. V príspevku prof. Dr. Maríny Šimákovej Spevákovej sa dokumentuje slovenská literárnovedná činnosť vo Vojvodine v posledných dvoch desaťročiach so zameraním na publikácie Slovenského vydavateľského centra. Autorka zisťuje frekventovanosť literárnovedných oblastí a sleduje ich metodologické podklady.

Zborník zverejňujeme v elektronickej podobe a ďakujeme týmto aj recenzentom za ich odborné posúdenie publikácie, lektorke slovenského jazyka a kultúry na Oddelení slovistiky na Filozofickej fakulte Univerzity v Novom Sade za poskytnuté rady v jazykovej korektúre príspevkov, ako aj spolupracovníkom pri príprave prekladových častí a technickej realizácii zborníka.

Prof. Dr. Marína Šimáková Spevákova

PROZAICKÁ TVORBA ONDREJA ŠTEFÁNICA

Abstrakt: V príspevku sa analyzuje prozaická tvorba slovenského spisovateľa strednej generácie Ondreja Štefánika, narodeného roku 1978 v Bratislave. Štefánik doteraz publikoval zbierku poviedok *Pštrosí muž* (2011) a romány *Bezprsté mesto* (2012) a *Som Paula* (2016). Prózy tohto spisovateľa boli čitateľmi a literárnou kritikou dobre prijaté, o čom svedčí najmä udelenie prestížnej ceny Anasoft litera za rok 2017 románu *Som Paula*. Prozaická tvorba Ondreja Štefánika sa vyznačuje predovšetkým spisovateľovým citom pre jazyk a štýl textu, ale zároveň aj pre rozprávanie pútavého, anekdoticky koncipovaného príbehu. V stredobode autorovho záujmu je spravidla rodinný život a problémy súčasného človeka vo veľkomeste, ktoré spisovateľ podáva najčastejšie kriticko-ironicky, neraz i karikatúrno-groteskne deformované. Pre prózy tohto spisovateľa je príznačné kríženie žánrov populistckej (detektívka, kyberpunk, horor) a elitárskej literatúry, ale i cieľavedomé prelínanie sa realistických a fantastických zobrazení skutočnosti v prozaickom texte.

Kľúčové slová: slovenská literatúra, próza, rodina, mesto, groteska, irónia, populistické a elitárske žánre, fantastika.

Svoju prvú prozaickú knihu, zbierku poviedok *Pštrosí muž*, publikoval Ondrej Štefánik, slovenský spisovateľ strednej generácie, v roku 2011. Aj napriek tomu, že tieto poviedky nevyvolali väčší čitateľský a kritický ohlas, v spätnom pohľade na ich poetiku vidno, že v značnej miere anticipovali niektoré dôležité znaky literárneho rukopisu tohto autora, ktoré naplno prišli k slovu v jeho neskoršej prozaickej tvorbe. Je to predovšetkým vycibrený cit pre jazyk a štýl a pritom i vyrozprávanie anekdotického, pútavého príbehu; kombinovanie naratívnych postupov a žánrov populistckej a elitárskej literatúry; ironicko-kritický autorský postoj; groteskno-absurdná deformácia textom zobrazovanej skutočnosti; dej zasadený do mestského prostredia; rodinné vzťahy ako dominantné prozaické motívy a východiská príbehu; postavy mladých ľudí, spravidla príslušníkov strednej spoločenskej vrstvy. Svojrázny invariantný model Štefánikovej prózy výstižne sformulovala Marta Součková, keď písala o spisovateľovej tretej knihe, románe *Som Paula* (2013): „Zdá sa, že Štefánikove mnohovrstevnaté a polyžánrové prózy sú oceňované nielen odbornou kritikou, ale že autor našiel tiež spôsob, ako sa priblížiť širšej čitateľskej verejnosti, a to najmä uplatňovaním postupov žánrovej literatúry v nich. Tento absolvent

žurnalistiky a úspešný copywriter možno práve pod vplyvom reklamy štylizuje svoje prózy na pohľad ľahko, využívajúc hovorový jazyk aj subštandard; za zrozumiteľnou, atraktívnou formou jeho diel sa však skrýva ťaživá, niekedy až desivá sémantika“ (Součková, 2018, s. 361).

Už aj pri letmom čítaní poviedok zo Štefánikovej zbierky *Pštroší muž* je zrejmé, že poetologické podnety pre svoju začiatočnícku tvorbu mladý spisovateľ nachádzal predovšetkým v literatúre orientovanej na zachytenie komplexnej, pritom významovo nejednoznačnej realisticko-fantastickej podoby skutočnosti, ktorá v literárnom spracovaní potom spravidla nadobúdala karikatúrno-grotesknú a neraz i absurdnú podobu. Atmosféra Štefánikových poviedok v zbierke *Pštroší muž* pripomína svet, aký vo svojich prózach stvárnili niektorí významní modernistickí spisovatelia z prvej polovice 20. storočia (Franz Kafka, Daniil Charms), ale i neskoršie píšuci autori tzv. drámy absurdu (Samuel Beckett, Eugene Ionesco). Na druhej strane poetikou načrtnutou vo svojich poviedkach sa Štefánik naplno zapája aj do silného prúdu v próze z konca 20. a zo začiatku 21. storočia, poznačenej prvkami magického realizmu, sci-fi, fantasy, kyberpunku, hororu a pod. Obdobnú tendenciu v súčasnej slovenskej próze definovali autori monografie *Hľadanie súčasnosti* spojením „fantastické rámce konkrétnych živlov“: „V textuálnej línii sa fantastické motívy, teda motívy nadprirodzených udalostí, vzpierajúcich sa logike empirického sveta, stávajú súčasťou rozlične poňatých textových stratégií a smerujú k zviditeľňovaniu autoreferencie písania alebo slúžia na posilnenie naratologických efektov rozprávania. No vo veľkej časti súčasných prozaických textov sa usúvzťažňujú s konkrétnymi horizontmi životných skúseností, osnovaných na individuálnom, generačnom alebo kolektívnom (komunitnom, lokálne podmienenom alebo spoločenskom) základe. Popritom sa na rôznej úrovni využívajú prvky populárnych žánrov (detektívka, horor, sci-fi)“ (Passia – Taranenková, 2014, s. 87). Hlavní predstavitelia takejto prozaickej tendencie v slovenskej literatúre sú podľa mňa predovšetkým spisovatelia Václav Pankovčín, Pavol Rankov, Viliam Klimáček, Dušan Taragel, Marek Vadas a sčasti i Peter Macsovszky a Balla. Popri tejto napojenosti na niektoré tendencie v literatúre je evidentné, že prozaická tvorba Ondreja Štefánika od začiatku „vykazuje mnohé intermediálne inšpirácie a vplyvy. Predovšetkým z oblasti filmu, dobovej žánrovej hudby a tiež komiksu“ (Prušková, 2016, <https://www.litcentrum.sk/autor/ondrej-stefanik/komplexna-charakteristika-tvorby>). Takáto Štefánikova naratívna koncepcia s jeho výrazným zmyslom pre „tep“ doby, teda so schopnosťou naplno porozumieť súčasným rýchlym civilizačným premenám, zvlášť v technicko-komunikačných oblastiach, v značnej miere súvisí aj

so spisovateľovou prácou copywritera v reklamnej agentúre, ktorá mu ponúkala nielen nanajvýš aktuálne tematické inšpiračné pramene,¹ ale ktorá zrejme usmernila aj jeho literárnu tvorbu najprv k cieľavedomému využívaniu prvkov „poklesnutých“ literárnych žánrov (sci-fi, fantasy, kyberpunk, horor, detektívka, sitkom, porno) a spolu s nimi, alebo skôr za ich pomoci, i presadzovanie či propagovanie „elitárskych“ významov a hodnôt.²

Možno však hneď skonštatovať, že Ondrejovi Štefánikovi sa v jeho prvej prozaickej knihe nie vždy s rovnakým úspechom darilo východiskovú populistickú paradigmu výrazových a tematických prostriedkov transponovať do literárne hodnotného textu, čiže evokovať takto koncipovaným textom aj nejaké „závažnejšie“ či „elitárske“ významy. Nie je to zapríčinené spisovateľovou tvorivou nepremyslenosťou alebo nedôslednosťou v uplatňovaní intenčne stanovenej vlastnej poetiky, ale je to skôr následok nerozpracovanosti alebo nedotvorenosti jednotlivých próz a pritom iste aj Štefánikovej nedostatočnej (samo)kritickosti pri písaní, ale najmä pri selekcii poviedok, ktoré zaradil do knihy *Pštosí muž*. Prozaické texty, ktoré v značnej miere znižujú literárnu úroveň tejto zbierky, sú podľa mňa predovšetkým poviedky *Strata vkusu*, *Starec*, *Najlepší*, *Zlatý hranol*, *Zlomový okamih*, *Premena*. Tieto prózy sú pritom svojou koncepciou, teda uprednostnenými témami, naratívnyymi postupmi a napokon sčasti aj evokovaným významom najčastejšie v súlade so Štefánikovou načrtnutou prozaickou poetikou v tejto knihe, ale pri ich čítaní sa čitateľ nemôže zbaviť dojmu ich tézovitosti, šablónovitosti,³ (nezámernej) tematicko-

¹ Zaujímavé je, že značná časť postáv v Štefánikových prózach pracuje práve v týchto oblastiach, v čom možno vidieť jednak znaky autobiografickosti, ale aj „trendovosti“ tvorby tohto spisovateľa, lebo takéto zamestnania majú v súčasnej urýchlenej a na konzum orientovanej civilizácii výsadné, dominantné postavenie, takže vplývajú a v značnej miere aj kreujú človekov pohľad na skutočnosť a na jeho miesto v takto usporiadanej spoločnosti.

² Aj keď prozaickú tvorbu Ondreja Štefánika už nemožno primárne interpretovať v kontexte postmodernej poetiky, zrejme je, že hybridizačný naratívny postup, aký vo svojich prózach využíva tento spisovateľ, je akýmsi „pozostatkom“ jednej z typických postmoderných stratégií, ktorej priam modelovým príkladom je román *Meno ruže* talianskeho spisovateľa Umberta Eca.

³ Tézovitosť, ako východisková autorská pozícia, je prítomná prakticky vo všetkých Štefánikových prózach a ak na ňu nazeráme len v kontexte štruktúry populistických žánrov, ktorými sú v značnej miere inšpirované poviedky tohto spisovateľa, sama osebe táto vlastnosť nemusí mať automaticky aj negatívnu významovú konotáciu. Literárny historik a teoretik Tomáš Horváth vo svojej monografii o žánre detektívky *Tajomstvo a vražda* na

sémantickej rozháranosti, kompozičnej neusporiadanosti a nedopovedanosti. Slovom, Ondrejovi Štefánikovi sa v týchto poviedkach nedarilo ústrednú dôvtipnú, najčastejšie fantasticko-absurdnú tému⁴ transponovať do naratívneho textu schopného u čitateľa evokovať nejaké ucelené a sugestívne ironicko-satirické videnie skutočnosti. Na druhej strane v niekoľkých poviedkach, najmä tých najdlhších (*Obetovať sa pre niekoho*, *Fontána*, *Rozhovor*, *Pštroší muž*), sa tomuto spisovateľovi už vo väčšej miere podarilo predbežne, no cieľavedome skoncipovanú tému a naratívnu stratégiu transponovať do uceleného a presvedčivého prozaického textu.

Taká je podľa mňa zvlášť próza *Obetovať sa pre niekoho*, v ktorej Štefánik využíva postupy, témy a významy žánrov fantasy, magického realizmu, hororu, ale v nej zároveň cítiť aj dozvuky poetiky literatúry absurdu. Poviedka je vybudovaná na bizarnom motíve živého snehuliaka, ktorý v rozhovore s hlavnou postavou, mladým mužom trpiacim nespavosťou, žiada, aby mu tento muž nejakým spôsobom zaobstaral chýbajúce ruky. Hrdina prózy to vyrieši tak, že v obchode kúpi veľkú bábkú, odpílí jej ruky a dá ich snehuliakovi. Príbeh sa končí hororovým obrazom, keď po návrate do bytu hlavná postava poviedky nachádza ožitú bábkú, ktorá kvíli za svojimi odpílenými rukami. Takto konštruovaný bizarno-absurdno-hororový príbeh je však len úzadie, pred ktorým sa odohráva existenčná dráma súčasného človeka, navonok celkom obyčajného, priemerného, ktorý však trpí typickými neduhmi súčasnej civilizácie: nespavosťou, schizofréniou, halucináciami, ale aj pocitmi osamelosti, sklúčenosti, odcudzenosti, prázdnoty.

V poviedke *Fontána* Ondrej Štefánik využíva prvky sci-fi, kyberpunku a literatúry absurdu a to tak, že dej prózy situuje do budúcnosti, o čom svedčia niektoré bizarné motívy (domáce roboty trpaslík a psík, bábkú, ktoré sú zároveň detské hračky, ale i počítače, tiež deti, ktoré majú schopnosť levitácie), no takto zobrazenú skutočnosť nevníname ani ako utópiu, ani ako jej opak, dystopiu, ale „len“

označenie či definovanie populistických žánrov používa termín *formulová literatúra* (Horváth, 2011, s. 14), naznačujúc tak ich modelovosť, teda v podstate i šablónovitosť, ako jednu z ich základných štruktúrnych vlastností.

⁴ Také, vopred stanovené témy v Štefánikových poviedkach sú napríklad vznik a zánik náboženskej sekty a techniky manipulácie s ľuďmi (*Koniec kariéry*), dystopický obraz spotrebiteľsky založenej spoločnosti, v ktorej je najdôležitejšie zamestnanie, predaj výrobkov (*Najlepši*), neznesiteľný a stále sa zväčšujúci nátlak na pracovný výkon zamestnaných (*Zlatý hranol*).

ako bežný stav súčasnosti: „*Sídliisko sa mi javí ako skanzen, žijeme tu len ako nejaká atrakcia na krátkej zastávke medzi dvomi významnejšími atrakciami. Neviem si predstaviť iný svet. Sme stredná vrstva. Fermentácia cieľov, následne traumy, ventilovanie hnevom*“ (Štefánik, 2011, s. 32). V jednoduchom, v podstate nekonfliktnom a v niektorých okamihoch bizarne vyznievajúcim príbehu, evokujúcom predovšetkým prázdnotu a nezmysel života súčasného človeka, je autorský dôraz (ako vo väčšine Štefánikových próz) na psychologických, medziľudských, zvlášť partnerských vzťahoch a na problémoch rodinného života. Do tohto tematického kontextu v konkrétnej poviedke patrí aj východiskový motív záhadného odkazu v zatvorenej obálke, prostredníctvom ktorého sa skúša dôvera partnera, ale tiež aj „pointový“ motív hororovo vyznievajúceho detského plaču, produkovaného domácim robotom pomenovaným Nevyspytateľný trpaslík, ktorým sa poviedka končí. Práve v týchto dvoch ústredných motívoch je akoby komprimovaná celková problematika rodinného života: partnerská vzájomná blízkosť, láska, porozumenie, ale zároveň ich odcudzenosť, nedôvera, vzťah k deťom, rodinným záväzkom.

Najdlhšiu poviedku v zbierke spisovateľ pomenoval *Rozhovor* a v nej prostredníctvom bizarno-groteskného, vo veľkej miere kyberpunkovo koncipovaného príbehu podal ironicky, v niektorých momentoch až cynicko-sarkasticky vyznievajúci obraz súčasného človeka, rodiny a celej spoločnosti. Aj napriek tomu, že próza je formálne koncipovaná ako (anti)utópia, teda ako príbeh odohrávajúci sa v budúcnosti s negatívnou významovou konotáciou, čoho dokladom sú predovšetkým niektoré futuristické technické výdobytky zachytené dejom (stena, kocka, guľa, hračky-roboty), celkový význam prózy je zameraný na existenčnú situáciu súčasného človeka, predovšetkým na jeho prázdny život založený na konzume (jedenie, pitie...), absurdnej práci a medziľudskej odcudzenosti. Je to zároveň svojrázna paródia človekovej odvekej potreby „konečného“ vyriešenia najdôležitejších životných záhad, akými sú podstata a zmysel existencie, život po smrti, existencia boha. Vo svete zobrazenom v Štefánikovej poviedke je ľuďom umožnené získať odpovede na tieto najdôležitejšie otázky za pomoci akejsi božsko-mimozemskej entity príznačne pomenovanej *Tma*. Absurditu celkovej situácie zvýrazňuje akýsi princíp lotérie, ktorý sa realizuje tak, že náhodne určené ľudia môžu sformulovať desať podľa nich najdôležitejších otázok, na ktoré im potom *Tma* odpovedá. Všetky možné odpovede na takto položené otázky si pritom vopred sformuluje vlastne sám človek, ktorý ich aj kladie. Príbeh sa končí lakonickou, deprimujúcou konštatáciou hlavnej postavy: „*Ľudstvo by si malo uvedomiť, že kým Tma neodpovedá na kľúčové otázky, môžeme byť všetci bez obáv a*

d'alej sa tváriť, ako je všetko v pohode“ (Štefánik, 2011, s. 152). To, čo však čiastočne vybočuje z celkovej deprimujúco-absurdnej skutočnosti zobrazenej v tejto poviedke, je rodinný kontext, do ktorého je príbeh situovaný, kde je autorský dôraz nielen na emocionálnom chlade medzi manželmi: „*Lahnem si do postele. Manželka si ľahne vedľa mňa. Sme rovnobežky*“ (Štefánik, 2011, s.150), ako to bolo napríklad v poviedke *Fontána*, ale aj na blízkosti a nehe medzi otcom (hlavnou postavou) a jeho malou dcérou.

Pohrávanie sa s populistickými a elitárskymi prozaickými žánrami, ktoré je prítomné v zbierke poviedok *Pštroší muž*, nachádzame aj v Štefánikovej druhej publikovanej knihe, v románe *Bezprsté mesto* (Štefánik, 2012). Možno to primárne interpretovať ako ozvenu typickej postmodernej žánrovej hybridizácie literatúry, čiže ako využívanie „nižších“ literárnych žánrov, najmä detektívky, na „prepašovanie“ a „propagovanie“ „elitárskych“ významov. V tomto Štefánikovom románe sa to prvoplánovo realizuje spisovateľovým vsúvaním „vysokých“ obsahov, najčastejšie krátkych, aforisticko-gnómických výrokov spisovateľov, umelcov, filozofov, do detektívneho, v niektorých momentoch až burleskne vyznievajúceho príbehu. Takto vnímame napríklad citovanie či parafrázovanie Wittgensteina: „*Wittgenstein tvrdil, že keby lev vedel používať ľudské slová, aj tak by sme mu nerozumeli.*“ (Štefánik, 2012, s. 110), Dostojevského: „*Dostojevskij si myslí, a ja s ním súhlasím, že jediným poslaním človeka na zemi je byť šťastný.*“ (Štefánik, 2012, s. 264), Majstra Eckharta: „*Stať sa ničím. Tak povedal Majster Eckhart. To je predohra k najvyššiemu levelu bytia, k dosiahnutiu celku.*“ (Štefánik, 2012, s. 246) alebo antickej poetky Sapfó: „*A smrť je zlo, tak bohovia dali, veď keby bola krásna, tiež by umierali... zrevala Sapfó.*“ (Štefánik, 2012, s. 278). Podobný efekt majú i state, kde sa spisovateľ prostredníctvom hlavnej postavy Eda, ale aj niektorých vedľajších postáv zamýšľa nad aktuálnymi a dôležitými otázkami ľudskej existencie a najmä stavu súčasnej civilizácie, pričom si čitateľ nie je celkom istý, či sú tie myšlienky a postoje vypovedané vážne, ironicky alebo cynicky. Tieto časti narácie však na čitateľa najčastejšie pôsobia ako svojrázne spisovateľovo predvádzanie sa, ako jeho nie veľmi funkčné a pritom i nesúrodé „mudrlantstvo“. Okrem týchto „povrchových“, „lacných“ náznakov Štefánikovej dobrej zorientovanosti v súčasných tendenciách v literatúre, umení a filozofii sú omnoho dôležitejšie jasne sa črtajúce „podpovrchové“, „hlbkové“ významy v románe *Bezprsté mesto*, kde cítiť spisovateľovu ambíciu uchopiť a pomocou naratívneho textu u čitateľa aj evokovať tie najdôležitejšie problémy súčasného človeka a spoločnosti, v akej žije. To znamená, že sa Ondrejovi Štefánikovi v tomto románe predsa vo veľkej miere podarilo prostredníctvom detektívneho, miestami bizarno-burleskne

skoncipovaného príbehu s dominujúcou karikatúrnou povahokresbou evokovať u čitateľa aj prenikavý kritický obraz súčasného sveta.

Bezprsté mesto Štefánik rozdelil do troch častí, pričom tematické, respektíve významové kritériá takejto segmentácie zostali samotnou naráciou nezdôvodnené. Podobný dojem naratívnej nefunkčnosti cítiť aj pri osobitne vyčlenených „vsuvkách“, akýchsi mini-kapitolách či portrétach niektorých vedľajších postáv v románe (Peter, Kristián, Pauli). Dôvody či ciele tohto naratívno-kompozičného postupu aj kritériá, podľa ktorých sú práve tieto postavy uprednostnené pred niektorými inými, zostali pre čitateľa (alebo aspoň pre mňa) záhadou.

Hlavná postava ústredného detektívneho príbehu v románe je Bratislavčan, tridsiatnik Edo, ktorého hlavné zamestnanie, okrem písania ľúbostných listov na objednávku pre manželku svojho kamaráta, mafíana Pauliho, je prenajímanie bytu, zdedeného po rodičoch žijúcich v Holandsku.⁵ Edo je teda typický ľahťár i výrazný hedonista, ktorého v živote zaujímajú prakticky len ženy, sex, kvalitné jedlo a liehoviny. Základným zmyslom jeho existencie na začiatku príbehu je užívanie si života a nadbytku voľného času. „Idylická“ východisková životná situácia hlavnej postavy v románe je však neskôr narušená predovšetkým niekoľkými vraždami „Bratislavského rozparovača“, do čoho je zatiahnutý aj sám Edo, a to najviac tým, že zhodou okolností bol v kontakte s niektorými zavraždenými osobami. Okrem polície, ktorá ho začína upodozrievať, je Edo aj pod stálym nátlakom záhadnej sprisahaneckej organizácie, údajne veľmi vplyvných ľudí, ktorí prostredníctvom tajomného pána Návštevu žiadajú od neho odhalenie vraha, čiže Bratislavského rozparovača.

⁵ Ironicko-cynický autorský postoj voči postavám a voči skutočnosti zobrazenej v románe možno najlepšie odzrkadľuje Edova reakcia na lekárkino varovanie: „*Mali by ste relaxovať, dať si pauzu, pár dní nepracovať, povedala Doktorka. Keby vedela, čo hovorí. Ako sa dá pár dní nebyť rentierom? Keby tušila, že Edo sa živí takým nesmierne vyčerpávajúcim a stresujúcim spôsobom, ako je prenajímanie bytu*“ (Štefánik, 2012, s. 322). Avšak autor román zakončil, aspoň mne sa to tak zdá, v inom, emocionálnejšom, priam sentimentálnom registri: „*Premohla ho únava. Lahol si na lavičku, nechal si tvar masírovať sviežim vetrom. Pocítil nezvyčajnú radosť, zabudnutú detskú spokojnosť, s úľavou zavrel oči. Svet prestal existovať*“ (Štefánik, 2012, s. 344).

Do tohto v podstate jednoduchého a priam klasicky skonštruovaného detektívneho príbehu⁶ je zapojený aj celý rad vedľajších postáv, zväčša stvárnených karikatúrne.⁷ Sú to predovšetkým striedajúce sa Edove milenky či „lásky“ (Petra, Beáta, Maličká, Vlčica-Anna), potom pišťankovsky, teda grotesko-karikatúrne zobrazený bratislavský mafián Pauli, tiež Peter, Edov bývalý spolužiak, teraz novinár pátrajúci po vrahovi. Je to aj Annin brat, umelec Albert, potom i dvaja policajti, tiež aj niekdajší psychiatrickí pacienti Lísťochár a Magor, ktorí sú upodozrievaní z vraždy. Spoločné pre väčšinu Štefánikových postáv nielen v tomto románe, ale aj v jeho ďalších dvoch prozaických knihách, je okrem karikatúrneho zobrazenia aj ich okrajové, outsiderské postavenie v spoločnosti. Avšak aj napriek takejto (aspoň navonok) netypickosti postáv sa Štefánikovi podarilo premyslenou a zručnou povahokresbou pomocou týchto románových antihrdinov presvedčivo načrtnúť kontúry urbánneho života, konkrétne ovzdušie a kolorit Bratislavy. Z tohto dôvodu možno práve mesto Bratislavu vnímať ako jednu z dôležitých „postáv“ v románe.

Okrem toho, že sa román nekončí odhalením vraha, to, čím sa tento príbeh najviac vzdáva od detektívneho žánru a od jeho ustálených podôb, sú snové, halucinačné či fantazmagorické stavy: „*Bol to hnusný sen na nerozoznanie od skutočnosti*“ (Štefánik, 2012, s. 252), do akých sa dostáva hlavná postava príbehu Edo. Takýmto postupom, čiže kombinovaním reálnych a ireálnych prvkov v narácii, naznačuje Ondrej Štefánik predovšetkým komplexnosť, významovú nejednoznačnosť a otvorenosť človekovho vzťahu k žitej skutočnosti, najmä k jej uchopeniu a spoznávaniu. Prostredníctvom takejto naratívnej stratégie tento spisovateľ zároveň poukazuje aj na zhubné následky permanentného nátlaku súčasnej dehumanizovanej spoločnosti na človeka, spôsobujúcej mu nielen stres, frustrácie a depresiu, čiže najčastejšie „bežné“ poruchy v živote súčasného človeka, ale vyvolávajúcej aj rozličné psychické anomálie, akými sú predovšetkým schizofrénia a paranoja, teda pocity rozdvojenia identity, prenasledovania a ohrozenia. Typické znaky týchto psychických ochorení možno pozorovať jednak v správaní Eda, ale ešte v extrémnejšej podobe

⁶ Keď spisovateľ hovorí o Edovom a Petrovom pátraní po „*Bratislavskom rozparovačovi*“, porovnáva ich s chýrečnou dvojicou postáv anglického spisovateľa, otca detektívky Arthura Canona Doylea: „*Vyzerali ako Sherlock Holmes a doktor Watson*“ (Štefánik, 2012, s. 289).

⁷ „*Podľa Eda síce karikatúry vo svete prevažujú, s hrôzou si všimol rastúci výskyt ľudských paródií okolo seba...*“ (Štefánik, 2012, s. 50).

v povahokresbe niektorých vedľajších postáv v románe.⁸ V tomto kontexte možno interpretovať aj fakt, že sa značná časť príbehu v románe viaže na oblasť psychiatrie, mnohé udalosti sa odohrávajú na psychiatrických klinikách a ako románové postavy vystupujú lekári-psychiatri a psychiatrickí pacienti.

Najexplicitnejšiu kritiku spoločnosti a jej systémovej neusporiadanosti a nefunkčnosti spôsobujúcej predovšetkým sociálnu nespravodlivosť spisovateľ podáva prostredníctvom najprv záhadnej, no neskôr identifikovanej postavy bývalého psychiatrického pacienta v románe nazvanom *Lístočkár*. Táto karikatúrne zobrazená postava v pravidelných intervaloch zaplavuje mesto „lístočkami“ s textom, ktorý je radikálnou, priam revolučnou kritikou súčasnej spoločnosti.⁹ Paradox celej situácie je zvlášť v tom, že najprenikavejšia, teda i najracionálnejšia kritika spoločenského systému prichádza práve od psychiatricky liečeného človeka. Spisovateľ tým ešte zvýrazňuje svoju pesimisticko-deprimujúcu diagnózu „chorobného“ stavu súčasnej civilizácie, v ktorej sú vlastne najnormálnejší či psychicky najzdravší tí, ktorí sú spoločnosťou marginalizovaní, alebo v extrémnejších prípadoch aj pacifikovaní tým, že sú izolovaní v psychiatrických liečebniach.

Tretia publikovaná prozaická kniha Ondreja Štefánika, román *Som Paula* (2016), vyvolala pozitívny ohlas literárnej kritiky, o čom svedčí aj získanie prestížnej

⁸ Klasickou paranojou, teda pocitom, že je permanentne prenasledovaný komunistami, trpí postava Edom pomenovaná ako Magor. Je to jeden z prvých, ktorý je upodozrievaný ako Bratislavský rozparovač a v románe je zobrazený výrazne karikatúrne-groteskným spôsobom. Do tohto kontextu súčasných civilizačných „ochorení“ možno zaradiť aj posadnutosť a paranoický strach z rozličných sprisahaneckých teórií, ktoré zasahujú do života obyčajného človeka. V románe je to reprezentované pánom Návštevom, čiže predstaviteľom záhadných vplyvných ľudí, ale aj bizarným združením „ľavákov“, ktoré spisovateľ zapája do príbehu pred koncom románu po tom, ako sa zistí, že všetci zavraždení Bratislavským rozparovačom boli ľaváci.

⁹ Takéto state sú najvýraznejšie, najpremyslenejšie a najucelenejšie v odkazoch postavy Lístočkára, ktoré rozširuje po meste. Okrem „revolučnosti“ sa v nich naplno prejavuje predovšetkým kriticko-satirický postoj k človekovi a spoločnosti, akú si v súčasnosti vybudoval: *„Zbavte sa predsudkov v prospech nového vesmíru. Zabudnite na doterajšie chápanie zla, prekročte hranice a vrazte päšťou tomu, čo práve kráča okolo vás. Nebojte sa. Človek je vo vesmírnych hodinách bezvýznamnou stotinou. A nebude ničím, kým sa sám nestane vesmírom. Až vtedy budete slobodní, keď najprv dokázete, akú cenu má doterajší ľudský život. Žiadnu! Vesmír je vo svojej podstate mŕtvy. Genocída vráti veci do poriadku. Začnime znova od podlahy“* (Štefánik, 2012, s. 156).

Ceny Anasoft litera za najlepšiu slovenskú prozaickú knihu v roku 2017.¹⁰ V porovnaní so Štefánikovými prvými dvomi prózami tento román pôsobí akoby striedmejšie, „tradičnejšie“. Platí to predovšetkým pre jeho rozsahom obsiahlejšiu prvú časť pomenovanú *Paula a spisovateľ*, v ktorej Ondrej Štefánik naratívny postupmi nadväzuje jednak na modernistickú (prúd vedomia, vzájomné prepájanie časových rovín odohrávania sa udalostí v príbehu, striedanie perspektív či fokalizátorov na zobrazovanú skutočnosť), ale i na postmodernú poetiku (sebareflexívnosť a svojrázna hra s miestom a funkciou autora v prozaickom texte, ironicko-skeptický postoj voči zobrazenej skutočnosti, žáňrová hybridizácia). Avšak druhou, rozsahom menšou časťou románu pomenovanou *Paula a budúcnosť*, sa spisovateľ prakticky vracia k svojim prozaickým začiatkom, teda ku groteskno-kyberpunkovej poetike, aká poznačila zvlášť zbierku poviedok *Pštroší muž*, pre ktorú sú najpríznačnejšie znaky ako dystopický obraz skutočnosti, kombinovanie bizarno-absurdných a sci-fi motívov, zobrazenie odcudzeného a hodnotovo dezorientovaného človeka, žijúceho v spoločnosti založenej na rýchľom technologickom progrese a materialisticko-spotrebiteľskej mentalite. Dominujúce pocity odcudzenosti, prázdnoty a nezmyselnosti života v takto zobrazenej skutočnosti sú zvýraznené aj jazykom prózy, predovšetkým drsnosťou, respektíve expresívnosťou výrazových prostriedkov. Od prvých dvoch Štefánikových prozaických kníh sa román *Som Paula* odlišuje aj čiastočne pozmeneným, „zjemneným“ autorským postojom, ktorý je síce v značnej časti (aj) tohto románu poznačený iróniou, cynizmom a sarkazmom, no miestami tu už cítiť aj akúsi precitlivenosť, nostalgiu, až pátos. Platí to sčasti už aj pre pocity postavy „spisovateľa“ v prvej časti románu: „(...) na rozdiel od nej som vedel, že priepasť

¹⁰ Jednoznačne pozitívna literárne kritika sa však vzťahuje len na prvú časť tohto románu, zatiaľ čo k jej druhej časti značná časť kritiky mala už i nemalé výhrady. Tak napríklad Peter Darovec bol tej mienky, že by bolo lepšie, keby túto časť spisovateľ ani nebol napísal: „Aby sa o tejto – povedzme to hneď takto na úvod – výbornej knihe dalo vôbec zmysluplne hovoriť, je potrebné vykonať jednu mentálnu chirurgickú operáciu: a síce odstrániť z čitateľskej pamäti celú druhú časť, teda posledných šesťdesiat strán. Táto druhá časť sa v knihe ocitla z nie celkom pochopiteľných príčin, zrejme je lepšie po nich nepátrať. Našťastie, tento čitateľsky nevďačný a pre význam knihy nepotrebný appendix nijako vážne nekontaminuje tú prvú, oveľa rozsiahlejšiu časť románu, ktorá je sama o sebe tým skvelým, uzavretým, konzistentným, a dokonca aj pointovaným textom” (Darovec, 2017, <https://plav.sk/node/45>). Podobné kritické výhrady k druhej časti románu *Som Paula* vyjadril aj Vladimír Barborík: „Ide o prepnutie do iného režimu čítania, o nepodarený appendix, na ktorý láskavý čitateľ radšej zabudne a ten neláskavý sa zmieri s tým, že kniha netvorí homogénny celok. Istý rešpekt voči tomuto dodatku sa týka skôr snahy ponúknuť novú, alternatívnu či hrozivú podobu posthumanity než jej výsledkov“ (Barborík, 2017, <https://plav.sk/node/54>).

medzi skutočnosťou a ilúziou o nej sa vystiela vždy len lžou a že nádej je drastický sebadeštruktívny čin.“ (Štefánik, 2016, s. 157), ale zvlášť výrazné je to pri postave Kristiána v druhej časti tejto prózy, ktorá sa nečakane (?) končí happy endom, odohrávajúcim sa v nejakom virtuálnom svete, pričom sme si nie celkom istí, či v (nostalgických) spomienkach alebo v sci-fi utópii: „*Ale ja Paulu milujem, prežívam lásku. Verím, že nie odrazu, ale znovu. Verím, že presne to sa stalo, že to medzi nami nezmizlo, len sa na to zabudlo. Všetko som poslal. Teraz to napravím. Ako to bolo, keď som ju videl po prvý raz? Spomínam si na to. Bolo to dôležité, pretože môj život sa odohrával len dovtedy a odvtedy, ako keď spása rozrazí čas na dve polovice. Ako to bolo, keď som vtedy otočil hlavu a po prvý raz zbadal Paulu? Vtedy ma samotný pohľad na ňu uistil, že všetko je v poriadku, pretože všetko je v rozkvet*“ (Štefánik, 2016, s. 256).

Z kompozičného hľadiska sa román *Som Paula* skladá z dvoch, rozsahom, ale aj žánrovo odlišných častí. Prvá, dlhšia časť románu, prináša príbeh odohrávajúci sa v súčasnosti a situovaný do priestoru veľkého mesta, zrejme Bratislavy. Prostredníctvom jednoduchého, miestami šablónovite vyznievajúceho rodinného príbehu, Štefánikom zrejme „oblúbeného“, spisovateľ zobrazuje krízu (vzájomné odcudzenie sa partnerov, emocionálny chlad, neveru, pracovnú záťaženosť, pocit nemožnosti sa realizovať, závislosť od sociálnych sietí, rozličné psychické frustrácie) a neskôr i rozpad typického súčasného manželstva, reprezentovaného románovými postavami Kristiána a Pauly. Do tohto základného príbehu vstupujú aj vedľajšie postavy: ich sedemročný syn Dávid, Paulin otec a konečne i priateľ milenec označovaný v románe ako Spisovateľ.

V prvej časti románu Štefánik strieda dva typy rozprávačov či fokalizátorov deja, čo znamená, že podáva i dve perspektívy nazerania na skutočnosť evokovanú príbehom. Prvá perspektíva je Paulina a realizovaná je v tretej osobe jednotného čísla. Väčšinou ide o introspekciu či prúd vedomia tejto postavy: „*Zatvárali sa jej oči. Žena s malým dieťaťom si nemôže dovoliť upadnúť na ulici do mikrosprávku, a náhle utlmenie vedomia by pritom Paule prinieslo nesmiernu slasť. Dávid kľáčaľ zhrbený nad betónovou zemou a pichal do niečoho konárikom. Vôbec ju nezaujímalo do čoho. Odrazu jej robilo problém udržať hlavu vztýčenú. Viečka padali nadoľ*“ (Štefánik, 2016, s. 146). Avšak v týchto častiach románu, teda v Paulinom pásme rozprávania, sú aj vsuvky, kratšie alebo dlhšie, v ktorých spisovateľ podáva tiež perspektívu niektorých iných postáv, predovšetkým Paulinho malého syna Dávida: „*Dávid nevedel, či sa práve prebudil, či vôbec zaspal. Bolo mu teplo, pyžamo mal prilepené*

na tele. To mu nebránilo...“ (Štefánik, 2016, s.107) a jej manžela Kristiána: „*Pripadal si ako v zlom sne, až na to, že všetko navôkol aj vo vnútri jeho tela bolo nabité skutočnosťou. Prešiel chodbou ku spálni. Podlamovali sa mu kolená. Premýšľal, ako oznámi Paule, že jej otec je mŕtvý*“ (2016, s. 62).

Druhú perspektívu nazerania na románovú skutočnosť má postava v románe označovaná ako Spisovateľ. Táto perspektíva je podaná v prvej osobe jednotného čísla, čo znamená, že sa čitateľ na skutočnosť pozerá očami „*zablokovaného spisovateľa*“ (Štefánik, 1916, s. 143): „*Doteraz som bol nikým. Tak som sa cítil. Keby som bol aspoň ohrozeným druhom na pokraji vyhynutia, outsiderom, niekým, koho považujú za nikoho. Ale ani to nie. Môj život rovnako ako moja smrť neponúkajú nikomu žiadne výhody*“ (Štefánik, 2016, s. 158). Okrem šírky záberu skutočnosti, ktorá je zrejme väčšia pri tzv. autorskom rozprávačovi, tieto dva typy rozprávania či fokalizácie vplyvajú aj na efekt autenticity, čiže mieru životnosti, presvedčivosti prózy, ktorá je z perspektívy čitateľa zrejme výraznejšia v rozprávaní realizovanom v prvej osobe jednotného čísla. Najkomplexnejšie rozpracovaná a zároveň aj najživotnejšie stvárnená postava v románe je Paula. Tento paradox, že muž najlepšie uchopil svet ženy, súvisí jednak so Štefánikovou schopnosťou empatie či s jeho sociálnou inteligenciou, ale iste najviac so spisovateľovou „*remeselníckou*“ zručnosťou, schopnosťou presvedčivo konštruovať prozaický svet tak, aby aj čitateľa presvedčil o jeho autenticite. Aj v tomto prípade možno parafrázovať chýrečný Flaubertov výrok „*Ema Bovariová som ja*“, alebo spolu s kritikom Vladimírom Petríkom konštatovať, že „*za všetkými postavami sa znovu črtá tieň samého autora*“ (Petrík, 2017), čiže Ondreja Štefánika.

Hlavná postava v románe je tridsiatnička, atraktívna Paula, ktorá po tom, ako zistí, že ju manžel Kristián podvára s mladšou kolegyňou, sa s ním chce rozviesť. Zároveň pre neustály nátlak vedenia podniku zanecháva zamestnanie manažérky a venuje sa výchove malého syna Dávida. Paula je permanentne prenasledovaná pocitom neúspešnosti, nenaplnenosti života, ale i rozličnými výčitkami svedomia, zvlášť vo vzťahu k synovi a k otcovi. Pritom sa nakazí aj najväčším neduhom súčasnej civilizácie: priam chorobnou závislosťou od sociálnych sietí. Paulin románový príbeh, a vo veľkej miere aj prvá časť románu, sa končí celkom nedopovedaným priateľsko-mileneckým vzťahom so Spisovateľom.

Druhá, rozsahom oveľa kratšia časť románu prináša pokračovanie základného, v prvej časti nastoleného príbehu, no posunutého do budúcnosti, takže zobrazená

skutočnosť tu už nemá realistickú, ale futuristickú podobu. Takýto časový posun možno podľa mňa vnímať ambivalentne, teda buď ako utópiu, čiže „šťastné“ vyústenie románového príbehu, alebo aj ako dystopiu, pesimistické videnie pokračovania románového diania v budúcnosti. Z kompozičného hľadiska tento dodatok sa však celkom integruje do východiskového príbehu románu, lebo je zakončením či rozuzlením nastoleného „konfliktu“ v jeho prvej časti. Nesúrodo a nepresvedčivo však pôsobí postup bizarno-grotesknej deformácie skutočnosti, ktorý síce možno vnímať aj v kontexte kyberpunkovej poetiky, kde má takýto postup dominantné významotvorné postavenie, no Štefánikom v tomto románe je predsa len nedostatočne aktivizovaný jeho základný kriticko-satirický efekt.

Sociálno-kritický aspekt prózou zobrazenej skutočnosti, ako jeden z najvýraznejších tematicko-významových znakov súčasnej slovenskej prózy, je v románe *Som Paula*, ako aj v Štefánikových predošlých prózach, autorom nezdôraznený alebo presnejšie povedané – neúplný, jednostranný. Postavy zobrazené v prózach tohto spisovateľa zväčša patria do sveta strednej spoločenskej vrstvy, no ich miesto v celkovej sociálnej štruktúre posttotalitnej (neo)liberálnej spoločnosti Slovenska aj ich postoje k iným spoločenským triedam sú v Štefánikových prozaických textoch nedostatočne vyhranené, nedefinované, nezdôraznené, aspoň nie v takej miere a tak cieľavedome a sugestívne, ako to vo svojich prózach uskutočnili niektorí mladší slovenskí spisovatelia, najmä spisovateľky (Monika Kompaníková, Katarína Kuchelová, Zuzana Kepplová).

Literatúra

- BARBORÍK, V.: Dve krídla rozprávania a jeho ťažký zadok. In: Platforma pre literatúru a výskum (online), 2017. Dostupné na <https://plav.sk/node/54>.
- DAROVEC, P.: Naozaj. In: Platforma pre literatúru a výskum (online), 2017. Dostupné na <https://plav.sk/node/45>.
- Literárny kvocient #7, Analfabet / Som Paula. In: YouTube – literanyklub.sk (online), 2017. Dostupné na <https://www.youtube.com/watch?v=N5sN3D-zgxI>.
- PASSIA, R. – TARANENKOVÁ I.: Hľadanie súčasnosti. Bratislava: LIC, 2014. 220 s.
- PETRÍK, V.: Stará láska hrdzavie. In: Pravda (online), 2017. Dostupné na <https://kultura.pravda.sk/kniha/clanok/433460-kniha-tyzdna-stara-laska-hrdzavie/>.

- PRUŠKOVÁ, Z.: Komplexná charakteristika tvorby. In: Literárne informačné centrum (online), 2016. Dostupné na <https://www.litcentrum.sk/autor/ondrej-stefanik/komplexna-charakteristika-tvorby>.
- SOUČEK, J: Som recenzia (Ondrej Štefánik: Som Paula). In: Vlna, 2017, roč. 19, č. 73, s. 138 – 140.
- SOUČKOVÁ, M.: K prozaickej tvorbe Ondreja Štefánika. In: Slavistika, 2018, roč. 21, s. 361 – 365.
- ŠTEFÁNIK, O.: Pštrosí muž. Bratislava: Beyond Media s.r.o., 2011. 197 s.
- ŠTEFÁNIK, O.: Bezprsté mesto. Bratislava: Tatran, 2012. 344 s.
- ŠTEFÁNIK, O.: Som Paula. Bratislava: Tatran, 2016. 260 s.
- TARANENKOVÁ, I.: Skeptické vízie doby v neošúchanom žánrovom rúchu. In: Knižná revue, 2017, roč. 27, č. 1, s. 18 – 19.

Adam Svetlik

PROZNO STVARALAŠTVO ONDREJA ŠČEFANJIK

Rezime

U radu se analizira prozno stvaralaštvo slovačkog pisca srednje generacije Onreja Ščefanjika, koji je rođen 1978. godine u Bratislavi. Ščefanjik je do sada publikovao zbirku pripovetki *Pštrosí muž* (*Čovek noj*, 2011) i romane *Bezprsté mesto* (*Grad bez prstiju*, 2012) i *Som Paula* (*Ja sam Paula*, 2016). Proze ovog pisca su čitaocima i književnom kritikom dobro primljene, o čemu govori i prestižna nagrada Anasoft litera za 2017. godinu, koju je Ščefanjik dobio za roman *Som Paula* (*Ja sam Paula*). Prozno stvaralaštvo Ondreja Ščefanjika karakteriše istančan osećaj za jezik i stil proznog teksta, ali ujedno i za pričanje zanimljive, anekdotski koncipirane priče. U centru autorskog fokusa je po pravilu porodični život i problemi čoveka u velikom gradu, koje Ščefanjik prikazuje kritičko-ironički, pri čemu najčešće i karikaturno-groteskno deformisane. Za proze ovog pisca je karakteristično ukrštanje žanrova populističke (detektivska priča, kiberpank, horor...) i elitističke književnosti, ali i promišljeno preplitanje realističkih i fantastičnih slika stvarnosti oslikanih književnim tekstom.

Ključne reči: slovačka književnost, proza, porodica, grad, groteska, ironija, populistički i elitistički žanrovi, fantastika.

Adam Svetlík

ONDREJ ŠTEFÁNIK'S PROSE WORKS

Summary

The paper analyzes the prose works of the middle-generation Slovak writer Ondrej Štefánik, who was born in 1978 in Bratislava. Štefánik has so far published a collection of short stories *Pštrosí muž* (Ostrich Man, 2011) and the novels *Bezprsté mesto* (Fingerless City, 2012) and *Som Paula* (I'm Paula, 2016). The prose of this writer has been well received by readers and literary critics, as evidenced by the prestigious Anasoft Litera Prize for 2017, which Štefánik received for the novel *Som Paula* (I'm Paula). Ondrej Štefánik's prose is characterized by a refined sense of the language and style of prose text, but also of telling an interesting, anecdotally conceived story. As a rule, the center of the author's focus is on family life and the problems of living in a big city, which Štefánik portrays critically and ironically, most often caricatured and grotesquely deformed. The prose of this writer is identified by the intersection of genres of populist literature (detective story, cyberpunk, horror story) and elitist literature, but also a skillful interweaving of realistic and fantastic images of reality depicted in a literary text.

Key words: Slovak literature, prose, family, city, grotesque, irony, populist and elitist genres, fiction.

SLOVENSKÝ JAZYK V KONTAKTE SO SRBSKÝM V OBLASTI MÉDIÍ

Abstrakt: Predmetom nášho výskumu sú prejavy moderátorov a novinárov v médiách, ktoré vysielajú program v slovenskom jazyku. Výskum sme zamerali na dve rozhlasové a dve televízne stanice. Sledovali sme jednotlivé vysielania a všímali sme si v nich rozličné odchýlky od spisovnej normy. V rozhlasových a televíznych vysielaniach ide o hovorenú podobu jazyka, ktorú reprezentujú spontánne jazykové prejavy. Predmetom výskumu boli prejavy vopred pripravené, ale aj také, ktoré boli vysielané naživo a ktoré vyplynuli z danej situácie. Pri každom verejnom vystúpení, v hociktovej oblasti nášho života, treba dbať na kultúru vyjadrovania. Preto nielen novinári a moderátori by mali venovať pozornosť svojim prejavom, ale aj všetci účastníci rozhovoru by sa mali v maximálnej miere usilovať o vyššiu úroveň svojho prejavu. Rádio a televízia nie sú len prostriedkom zábavy, ale majú aj informatívne a edukačné ciele. Prostredníctvom uvedených cieľov možno vplývať na divákov a poslucháčov aj jazykovo. Prejavy moderátorov, novinárov a všetkých účastníkov jednotlivých programov a relácií sme analyzovali z ortoepického hľadiska. V prvom rade nás zaujala výslovnosť jednotlivých hlások (výslovnosť cudzích slov, zmäkčovanie jednotlivých tvarov podstatných a prídavných mien, výslovnosť spoluhlásky *l'*, spodobovanie spoluhlások). Súčasná podoba slovenčiny vo vojvodinskom prostredí je vo všetkých sférach zasiahnutá vplyvom kontaktovo blízkeho jazyka, vplyvom srbčiny. To sa týka aj oblasti médií. V práci sme uviedli konkrétne podoby vplyvu srbského jazyka. Do jednej skupiny sme zaradili kalky (substantívne, verbálne), keď hovoriaci doslovne prekladá srbské pomenovanie do slovenčiny. Druhú skupinu tvoria prevzaté srbské slová zaradené do slovenského kontextu.

Kľúčové slová: rozhlas, televízia, spisovná norma, výslovnosť, jazyková kultúra, novinár, moderátor.

Predmetom nášho výskumu sú hovorené médiá vo vojvodinskom prostredí, v ktorých sa vysiela po slovensky. Zvolili sme si dve rozhlasové stanice, Rádio Nový Sad, ktoré je verejnoprávnou inštitúciou a Nový rádio Petrovec, ktoré je súkromnou regionálnou rozhlasovou stanicou. Takisto sme si zvolili aj dve televízie, a to RTV Vojvodina 2 ako verejnoprávnú televíziu a Televíziu Petrovec, ktorá je v súkromnom vlastníctve. Voľba bola náhodná a vyplynula aj zo skutočnosti, že dve mediálne stanice sú verejnoprávne a ďalšie dve súkromné. Pri evidovaní jednotlivých príkladov sme sa rozhodli, že nebudeme uvádzať zdroj, kde sme príklad zaznamenali. Nakoniec, v rámci súhrnu výsledkov, sa zmienime celkovo o jazykovej situácii v uvedených

médiách. Materiál sme zozbierali v priebehu rokov 2019 a 2020. Niektoré programy sme pozerali, respektíve počúvali v živom vysielaní, iné cez archív na webovej stránke RTV: media.rtv.rs/sk. Takýmto spôsobom sme sa mohli viackrát vrátiť k tomu, čo nás zaujalo, respektíve pozorne si vypočuť výslovnosť, overiť tvar a podobne.

Slovenské jazykové spoločenstvo vo Vojvodine má možnosť sledovať slovenské vysielanie v Rádiu Nový Sad a to každý deň predpoludním od ôsmej do desiatej hodiny a popoludní od tretej do šiestej hodiny. V nedeľu sa vysielanie po slovensky začína o ôsmej hodine a trvá do desiatej. Vysielanie po slovensky si poslucháči môžu vypočuť aj v rámci nočného programu v utorok, keď sa vysielala rozhlasová hra pre dospelých (o 23.00 hod.) a v nedeľu (o 24.00 hod.), keď sa vysielala tanečná, ľudová a umelecká hudba. Televízia Nový Sad vysielala pravidelne po slovensky desaťminútový spravodajsko-informačný blok každý deň (okrem nedele). V piatok býva na programe dvojhodinové vysielanie, ktoré sa začína o 20.30 hod. Vysielanie v slovenskej reči je aj každú nedeľu v predpoludňajšom termíne od 10.30 do 12.00 hod. V utorok o 11.05 hod. je do programu zaradená *Paleta* – výber z príspevkov a vysielaní Slovenskej redakcie RTV Vojvodina titulkovaných po srbsky a o 17.30 hod. *Čaroslovník*. Všetky uvedené vysielania si možno pozrieť aj v reprízových termínoch. Raz do mesiaca sa vysielajú *Dotyky* v trvaní 90 minút. Občas si možno pozrieť aj iné vysielania, ktoré sú príležitostného charakteru. Televízia Petrovec vysielala každý deň, ale vysielací čas je veľmi krátky, približne 15 minút. Sú to vysielania spravodajského charakteru, oznamy a reklamy. Časovo dlhšie vysielania si možno pozrieť v nedeľu, keď spomenutá televízia vysielala prehľad udalostí týždňa (sú to reprízové vysielania, ktoré odznali počas týždňa). V tomto termíne Televízia Petrovec vysielala aj kolážovú reláciu *Nedeľa s vami*. Nový rádio Petrovec vysielala len po slovensky. Utorok-piatok sa správy vysielajú v určenom čase každú hodinu, najväčšie percento programu tvorí hudba. V nedeľu v termíne od 10.00 do 12.00 hod. rádio vysielala retrospektívu udalostí týždňa.

V našom výskume sme sledovali spomenuté vysielania a zapisovali sme si odchýlky od spisovnej normy, ktoré sme následne klasifikovali a analyzovali. V príspevku sa pokúsime vytvoriť čiastkový obraz súčasnej jazykovej kultúry v mediálnej sfére v skúmaných médiách. Naším cieľom nie je kritizovať prejavy novinárov a moderátorov, ale poukázať na súčasný jazykový stav a zistené chyby a odchýlky podľa možnosti odstrániť a hlásateľov a moderátorov usmerniť ku kvalitnejšej jazykovej úrovni prejavov. Sme toho názoru, že pri každom verejnom vystupovaní, v hociktovej oblasti nášho života, treba kultúre vyjadrovania venovať

zvýšenú pozornosť. Preto nielen novinári a moderátori by si mali dať záležať na svojich jazykových prejavoch, ale aj všetci účastníci rozhovoru by sa mali v maximálnej miere usilovať o vyššiu úroveň svojho prejavu. Hovoríme tu o novinároch v jednej osobe, lebo sme si všimli, že vo väčšine prípadov rovnaké osoby sú autormi príspevkov a zároveň aj hlásateľmi v štúdiu. V skúmaných médiách nie sú tieto dve pozície striktné rozhraničené. Dokonca sa stáva, že niektorí autori/moderátori majú aj povinnosti redaktora a lektora. Rozhlas a televízia nie sú len prostriedkami zábavy, v ktorých sa vysielajú hudobné pásma, ale majú pre poslucháčov a divákov aj informatívne a edukačné ciele. Prostredníctvom uvedených cieľov možno jazykovo vplývať na širšiu verejnosť. Predpokladáme, že je to aj jedným z cieľov týchto médií. V prvom rade to vyplýva z uplatnenia práva na úradné používanie jazyka Slovákov vo Vojvodine. Preto sa aj od médií očakáva dôsledné dodržiavanie jazykových noriem a kultivovaný prejav. V tomto kontexte musíme konštatovať, že sa nám niekedy zdá, že nie všetci účastníci hovorených prejavov dodržiavajú pri verejných vystúpeniach požadované zásady spisovného vyjadrovania. Občas sú voči jazyku ľahostajní a nezáleží im na tom, ako sa vyjadrujú. Domnievame sa, že sa netreba správať nevšímavo, ale že sa treba snažiť, usilovať a zveľaďovať svoje nielen ústne, ale aj písomné vyjadrovanie. V prvom rade treba klásť dôraz na jazykovú úroveň v škole a potom to bude na vyššej úrovni pravdepodobne aj v ďalších oblastiach.

V našich výskumoch sme zistili, že uvedené vysielania sleduje prevažná časť slovenskej populácie vo Vojvodine. Preto je veľmi dôležité, aby kvalita vysielaní a najmä jazyková úroveň boli v súlade s normou. Lebo médiá nielenže informujú a zabávajú poslucháčov a divákov, ale aj edukujú najširšie vrstvy občanov a sú pre ne vzorom. Všetko to predpokladá dôsledné dodržiavanie jazykových noriem a kultivovaný prejav na úrovni všetkých jazykových rovín. Máme tu na mysli nielen obsahovú stránku, informovanosť poslucháčov a divákov, ale aj pôsobenie na ich jazykové vedomie. Z toho vyplýva veľká miera zodpovednosti moderátorov a hlásateľov pri konkrétnej realizácii programu.

V oboch typoch vysielania, rozhlasových a televíznych, ide o hovorenú podobu jazyka. To však neznamená, že ide o spontánne, nepripravené rečové prejavy. Prevažná väčšina prejavov, textov, je vopred pripravená v písomnej podobe a tieto texty sa potom čítajú. Zo spomenutého vyplýva, že existuje čas na prípravu textov, ich upravovanie, korigovanie, prípadne na overenie si výslovnosti neznámych a menej často vyskytujúcich sa slov. V tejto súvislosti chceme pripomenúť, že niekedy to

vyznelo tak, že moderátori sa usilovali, aby ich prejav vyznel čo najspontánnejšie, aby sme nemali dojem, že ide o pripravené texty, pričom výsledky boli rozličné. Tým skúsenejším sa to darilo lepšie, ale niekedy sa dalo vycítiť, že ide o čítané texty. Zvlášť badateľné to bolo vtedy, keď sa vysielalo naživo a v štúdiu bol nejaký hosť. Treba pripomenúť, že rozhlasové vysielania naživo sú menej časté, hoci sme sa stretli aj s takýmito ojedinelými prípadmi. Na rozdiel od rozhlasu v televízii sú vysielania tohto typu bežnejšie, ale aj tam sme si všimli, že novinári používali podkladový text, ktorý často len prečítali. Iba malá časť vysielaní bola spontánna, nepripravená, keď sa novinári hlásili do vysielania živým vstupom z nejakého podujatia, ktoré v tej chvíli prebiehalo.

Pri vyhodnocovaní výsledkov nášho výskumu nebudeme uvádzať názvy relácií, vysielací čas, ani mená moderátorov a novinárov (máme to zaznamenané v našom materiáli), lebo sme to nepovažovali za podstatné. Naším prvoradým cieľom je celkovo zhodnotiť súčasný stav jazykovej kultúry v médiách, ktoré vysielajú program po slovensky. Keďže ide o hovorené médiá, moderátori a novinári by sa mali usilovať o dodržiavanie noriem nielen na lexikálnej, morfolologickej, syntaktickej a štylistickej, ale aj na ortoepickej a ortofonickej rovine, ktoré sú relevantné pre ústne jazykové prejavy, pričom sa jazyk v nich prejavuje naplno. V každom skúmanom médiu sa striedajú mužské a ženské postavy a tváre. Prijemne na nás zapôsobilo napríklad to, keď v Rádiu Nový Sad program moderovala žensko-mužská dvojica, teda počuli sme ženský i mužský hlas.

Ortoepia

V televíznych a rozhlasových médiách je komunikácia založená na ústnych jazykových prejavoch. Rozhlasový a televízny text sa k poslucháčovi a divákovi dostáva v ústnej podobe. Z toho dôvodu je veľmi dôležitá ortoepická správnosť. Je to prvé, čo si môže poslucháč, respektíve divák všimnúť pri pozornom sledovaní jednotlivých vysielaní. Nenáležitým prvkom, ktorý sme si všimli, je nadmerné zmäkčovanie slov aj v prípadoch, keď sa podľa pravidiel spisovnej výslovnosti a noriem spisovného jazyka žiada tvrdá výslovnosť. Je to najmä v slovách cudzieho pôvodu. O mäkkej výslovnosti píše aj profesor Miroslav Dudok: „V rozhlasových, televíznych a iných štandardných ústnych prejavoch sa udomáčuňujú individuálne jazykové návyky. Tak sa mäkká výslovnostná realizácia hláskových skupín d'e, t'e, ňe, ľe, d'i, t'i, ňi, ľi v poslednom období v značnej miere rozšírila do všetkých variet a do

nových jazykových pozícií. Napríklad predčí mäkká výslovnosť v uvedených hláskových pozíciách v cudzích slovách s pôvodne tvrdou výslovnosťou (...)“ (Dudok, 2008, s. 58 – 59). Zmäkčovanie slov cudzieho pôvodu sme zaznamenali vo všetkých médiách nášho výskumu. Nemôžeme jednoznačne povedať, že vo všetkých cudzích slovách nastáva zmäkčovanie. Skôr je to v tých slovách, ktoré sa častejšie používajú a pri niektorých si už ani neuvedomujeme pôvod, považujeme ich za domáce. Všimli sme si, že výraznejšie sa to prejavilo vo výslovnosti novinárov a moderátorov, ktorí majú stredoslovenský pôvod, čiže používajú v súkromnom dorozumievaní stredoslovenské nárečie. Vyplýva to z toho, že aj v stredoslovenskom nárečí máme dôsledné zmäkčovanie uvedených slabík a potom sa to dôsledne uplatňuje aj pri výslovnosti slov cudzieho pôvodu. U používateľov jazyka, ktorí v neoficiálnom prostredí hovoria západoslovenským nárečím, sa vo výslovnosti zmäkčovanie nevyskytovalo, alebo sa prejavilo len v ojedinelých prípadoch. Určite je tu rozhodujúci individuálny pôvod novinára alebo moderátora. Niekedy sa počet chýb stupňuje aj s časovým rozpätím. Ak novinár trávi dlhý čas v štúdiu nahrávaním náročnej relácie, napr. besedy, jeho sústredenosť poľavuje a tak narastá počet rozličných chýb. V tomto kontexte by sa malo prihliadať na spisovný úzus. A každý z nich má vo väčšine prípadov vysokoškolské vzdelanie. Počas svojho akademického vzdelávania sa určite dostali do kontaktu s ortoepickou normou spisovnej slovenčiny. Veľkou pomôckou pri rozličných pochybnostiach a neistotách môžu byť *Pravidlá spisovnej výslovnosti*, v ktorých možno nájsť odpoveď na každú dilemu a pochybnosť. V našom výskume sme pri uvádzaní ortoepických odklonov použili fonetickú transkripciu, aby sme týmto spôsobom zapísali každé slovo tak, ako bolo vyslovené. Pri zapisovaní príkladov sme použili iný typ písma, kurzívu. Pri výslovnosti cudzích slov sme zaznamenali tieto odklony od spisovnej normy: *aplikuje, delegácia, galéria, hospitalizovaných, elektrotechnickí, kolega, liga, milión, novelizácia, selekcia, problém, publikácia, stabilizácia, realizácia, realizovalo, telefón, televízia, politika, klimatickí, realtie* a pod. Sme si vedomí toho, že žiaden jazyk sa nezaobíde bez slov cudzieho pôvodu a tak aj v slovenskom jazyku sa vyskytuje veľký počet cudzích slov. Do slovenčiny sa dostávajú prostredníctvom publicistického štýlu a odtiaľ prenikajú do iných štýlov. Preto aj v skúmanej oblasti sa vyskytuje značný počet cudzích slov. V hovorených médiách najzávažnejším problémom je výslovnosť cudzích slov. Ak nevieme, ako sa má cudzie slovo vysloviť, môžeme si to zistiť v *Pravidlách slovenskej výslovnosti* od Ábela Kráľa, ktoré majú platnosť kodifikačnej ortoepickej príručky. Tam nájdeme pokyny, aj keď ide o zmäkčovanie, resp. tvrdú výslovnosť slabík. Neodporúča sa aplikovanie pravidla, ktoré platí pre domáce slová, teda zmäkčovanie slabík *le* a *li* v slovách cudzieho pôvodu. V spisovnej slovenčine platí

pravidlo, že slová cudzieho pôvodu vyslovujeme tvrdo. Ďalší odklon sme si všimli pri výslovnosti ženských a mužských vlastných mien *Emília*, *Natália*, *Dalibor*. Podľa pravidiel vo vlastných menách *Emília*, *Natália* a *Dalibor* sa vyslovuje tvrdá spoluhláska *l*. Na druhej strane sme zaznamenali tvrdú výslovnosť vo vlastných menách tam, kde sa žiada mäkká výslovnosť. Ide o vlastné mená *Vladimír* a *Vladimíra*. Keď ide o cudzie vlastné mená, ktoré sa vyskytujú najčastejšie v spravodajských reláciách a v rubrike *Historický kalendár*, môžeme konštatovať, že tu sa uplatňuje osobná vynaliezavosť novinárov a moderátorov. Zaužívané pomenovania krajín a miest zväčša v médiách poslovenčujú a snažia sa vyslovovať správne, v súlade s kodifikovanou normou. Všetky uvedené pomenovania sa dajú overiť v jazykových príručkách a slovníkoch a v súčasnosti každý z nás má možnosť sledovať rozhlasové a televízne vysielania zo Slovenska. Aj týmto spôsobom sa dajú overiť jednotlivé tvary. Keďže sa hlásatelia stretávajú dennodenne s vlastnými menami cudzieho pôvodu, musia pozornejšie pristupovať k ich nacvičeniu predtým, ako si sadnú za mikrofón. Týmto spôsobom bude jazykový prejav kultivovanejší. Rozličné prevzaté a cudzie mená, ktoré si vyžadujú vysloviť samohlásky, ktoré v slovenčine neexistujú, sa nahrádzajú príbuznými slovenskými hláskami. Ženské podoby priezvisk (slovenské, srbské a z iných jazykov) sa zväčša používajú v prechýlenej podobe. Zatiaľ sa dodržiava pravidlo prechýľovania, aj keď v súčasnosti je silná tendencia neprechýľovať ženské podoby priezvisk. Niekedy odklony nastávajú pri srbských a chorvátskych priezviskách, ktoré sa končia na spoluhlásku *ć*. Podľa pravidiel transkripcie vieme, že ekvivalentnou grafémou k srbskej graféme *ć* je v slovenčine graféma *ť* (*Kolinda Grabar Kitarović*, *Desanka Maksimović*, *Novak Đoković*). Sme svedkami toho, že masmédiá na Slovensku grafému *ć* vyslovujú a píšú ako *č*, preto koncové *-ić* sa vyslovujú ako *-ič*. Pravdepodobne podľa uvedených pravidiel a podľa vzoru zo Slovenska sme aj my v našom výskume zaznamenali tvar *Desanka Maksimovičová*, čo zaraďujeme k odklonu od spisovnej normy.

Výrazné je aj zmäkčovanie základu pri prídavných menách v jednotnom a v množnom čísle mužského rodu (*bielím*, *bívalí*, *chmúrni*, *chudobní*, *krásni*, *malí*, *minulích*, *obviklí*, *relatívni*, *smutní*, *skvelí*, *kameňi chodníček*, *smelí*, *uplínulí*, *zosnulích* a pod.), pri podstatných menách ženského rodu vzoru *žena* (*ihľi*, *fčeli*, *škoľi*, *ťehľi* a pod.), pri podstatných menách mužského rodu vzoru *dub*, keď sa základ končí na spoluhlásku *-l* (*festivali*, *idoli*, *moduli*, *účeli*, *vrcholli* a pod.). Mäkkosť vo výslovnosti sa zachováva aj v koreni slova po spoluhláske *l*, *d* na miestach, kde máme v spisovnej slovenčine tvrdú výslovnosť (*dňa*, *ližica*, *liže*, *ližiar*, *ližovať sa*, *vpľiv* a pod.). Pri výslovnosti tu zohráva dôležitú úlohu pôvod hlásateľa, respektíve novinára

(podobne ako pri ortoepii slov cudzieho pôvodu). Vplyv badať najmä vtedy, ak ten používa stredoslovenské nárečie. Pri uvedenej skupine slov a ich výslovnosti môžeme konštatovať, že u novinárov a hlásateľov odklony od spisovnej výslovnosti neboli až také výrazné. Zmäkčovanie sme evidovali hlavne u spolubesedníkov, anketovaných a podobne. Hlásatelia vo väčšine prípadov dodržiavajú normu spisovnej výslovnosti, ktorá súvisí s dodržiavaním tvrdej výslovnosti prídavných a podstatných mien a v koreni slova po tvrdej spoluhláske.

V súčasnosti je v médiách (aj v každodennej komunikácii) veľmi výrazná tendencia používať vo výslovnosti tvrdé l namiesto mäkkého ľ. Nie všetci hlásatelia vyslovujú mäkkú spoluhlásku ľ pred samohláskami e, i a dvojhláskami ia, ie, iu (*lebo, zvolili, mlieko, liahnúť, spievali*). Tvrdá výslovnosť spoluhlásky l v koreni slova v pozíciách, kde je v spisovnej slovenčine zmäkčovanie a pri výslovnosti koncového -li je v poslednom čase dosť častá (*boli, lebo, liahnúť, mali, mlieko, spievali, štiplavého, povedali, pracovali, vzdali, zaznamenali, zvolili* a pod.). Oproti tomu je častá mäkká výslovnosť v uvedených pozíciách u nás vo vojvodinskom prostredí, čo nám „zazlievajú“ aj jazykovedci zo Slovenska. „Proces vývinu jazyka na Slovensku prebieha v inom smere, najmä v bežne hovorenom jazyku, ale i v televíznych prejavoch (STV 1, STV 2, TV Markíza, TA3, JOJ) a vo verejnoprávných a súkromných rozhlasových staniciach, v politickom diskurze a pod. Tento jazykový trend na Slovensku je motivovaný často mimojazykovou skutočnosťou, módnosťou, snobizmom a v rozhodujúcej miere tu zohrávajú regulujúcu funkciu subjektívne jazykové postoje“ (Dudok, 2008, s. 58). V súčasnosti máme možnosť presvedčiť sa o uvedenej konštatácii Miroslava Dudka. Väčšina nás Slovákov žijúcich vo vojvodinskom priestore má príležitosť sledovať spomenuté vysielania prostredníctvom káblovej televízie. Tu musíme zdôrazniť, že u predstaviteľov hovoriacich na Hornej zemi a medzi nami na Dolnej zemi je rozdiel aj v tom, že každý z nás má „vrodenuú“ a „zafixovanú“ určitú výslovnosť. Ak hovoriaci z nášho prostredia chce napodobniť tvrdú výslovnosť podľa vzoru zo Slovenska, vyznieva to vyumelkované a neprirodzene. Dokonca aj výslovnosť zo stredného Slovenska je v porovnaní s výslovnosťou zo západného Slovenska mäkkšia, badať tam zmäkčovanie približne ako u nás. Preto by sme mohli „napodobňovanie“ tvrdej výslovnosti označiť ako módnosť. Aj Ján Findra o uvedenej problematike píše, že „v rečovej praxi je rozkolísaná výslovnosť mäkkého ľ. Popri normovanej výslovnosti, je bežná výslovnosť polomäkkého l. Častá je aj výslovnosť tvrdého l v pozícii pred mäkkými samohláskami a dvojhláskami, ako aj tam, kde je mäkkosť vyznačená mäkčeňom, napríklad: vela, košela“ (Findra, 2013, s. 198). Nazdávame sa, že by sa mala

uplatňovať spisovná výslovnostná norma, ktorá znamená mäkkosť tam, kde je to kodifikované, či to niekomu znie archaicky alebo nie, je už len osobný pohľad každého z nás. Ide o nedostatočné rešpektovanie rozdielu vo výslovnosti medzi tvrdou spoluhláskou l a mäkkou spoluhláskou ľ, hoci tento rozdiel nám signalizuje aj rozdiel vo význame slov.

V hovorených médiách sme zaznamenali nenáležitú výslovnosť spoluhlásky v na konci slova a uprostred slova, na miestach, kde má byť takzvané obojperné v (*pravda, krivda, najprv, krv*). Na mieste obojperného v sme vo výslovnosti zaznamenali pernozubnú spoluhlásku v. Tiež sa čiastočne zanedbáva spodobovanie znelych a neznelých spoluhlások ako v rámci slova (*sme, nikdy, futbal*), tak aj na rozhraní dvoch slov (*miest zapísaných, z krajiny, s miestnymi lejakmi*). Pri slovách cudzieho pôvodu pod vplyvom srbčiny medzi samohlásky i, a moderátori a hlásatelia často vo výslovnosti vsúvajú spoluhlásku j (*stabilizácia, masmédiá, v štúdiu, televízia, koalícia* a pod.).

Vplyv srbčiny

Súčasná podoba slovenčiny vo vojvodinskom prostredí je vo všetkých sférach zasiahnutá vplyvom kontaktovo blízkeho jazyka, vplyvom srbčiny. Tak je to aj v médiách. Aj v tejto oblasti badať vplyv srbského jazyka na všetkých úrovniach, od fonetickej roviny, cez morfológickú, lexikálnu, syntaktickú až po štylistickú rovinu. Vyplýva to v prvom rade z toho, že sa jednotlivci nesnažia používať spisovnú podobu jazyka, ale si vypomáhajú srbským jazykom. Robia to tak, že do svojich prejavov zaraďujú srbské slová, ktoré sa im zdajú bližšie a tak sa do prejavov dostávajú srbizmy. V našom výskume sme ich výskyt zaznamenali vo väčšej miere u spolubesedníkov ako u hlásateľov a moderátorov. Prejavy profesionálov sú z tohto aspektu na uspokojivej úrovni, aj keď nemôžeme povedať, že by sa nedali vylepšiť. Keď ide o spolubesedníkov a účastníkov rozhovoru, ktorí boli zapojení do programu vysielania, znovu nemôžeme jednoznačne povedať, že u všetkých je používanie srbských lexikálnych jednotiek na rovnakej úrovni. Niektorí spolubesedníci ich používali minimálne, ale na druhej strane u niektorých sa vyskytlo ich nadmerné používanie. Dokonca sme mali dojem, že sa účastník rozhovoru ani nesnažil hovoriť spisovne, hoci pri verejnom vystupovaní sa to od každého účastníka očakáva. Niekedy to vyznieva až prekvapujúco, keď v médiách zaznie prejav osoby, ktorá zastáva významnú funkciu v niektorej našej menšinovej inštitúcii, ale svojmu prejavu

nevenuje dostatočnú pozornosť. Dôsledkom silného vplyvu srbčiny jazykový cit Slovákov slabne, čo zapríčiňuje neistotu pri voľbe jazykových jednotiek v komunikácii. Prejav hovoriaceho zanecháva dojem, že ide o neschopnosť alebo o nedbalosť, čo má za následok použitie elementu z dominujúceho jazyka – zo srbčiny. Jazyk médií pôsobí na jazykové vedomie konzumentov, poslucháčov. Ak sú tieto prejavy ovplyvnené srbskými slovami a srbskými konštrukciami, vplýva to negatívne na poslucháčov. Tak sa do viet dostávajú srbské slová. Niektoré srbské slová sa mechanicky alebo doslovne prekladajú zo srbského jazyka do slovenského v podobe kalkov. V našom výskume sme zaznamenané kalky roztriedili do skupín podľa slovného druhu. Kalky sme zapísali foneticky a vyznačili sme ich iným typom písma, kurzívou. Vhodné podstatné meno sme napísali podľa pravidiel slovenského jazyka. Prvú skupinu tvoria **substantívne kalky**. Zaznamenali sme tieto príklady: aby komisia dala svoju *mišlienku*. V tomto kontexte ide o preklad srbského slova *mišljenje*. V slovenčine podstatné meno *myšlienka* má päť významov, ale ani jeden z nich sa nemôže zaradiť do uvedeného spojenia. V danom kontexte vhodné podstatné meno je *ocenenie*: aby komisia dala svoje *ocenenie*, aby ocenila, ohodnotila. Podstatné meno *manifestácia* sa veľmi často vyskytuje nielen v médiách, ale aj v iných sférach každodenného života. Napríklad: druhá časť *manifestácii* bude prebiehať (klobasiáda) (...). Lexéma *manifestácia* sa vyskytuje aj v srbčine, aj v slovenčine. Keď porovnáme jej významy v dvoch jazykoch, zisťujeme, že v slovenčine má tri a v srbčine dva významy. V slovenčine má význam: 1. verejný slávnostný prejav; 2. masové verejné zhromaždenie, na ktorom ľudia prejavujú svoj politický postoj k niečomu; 3. lek. prejavovanie sa skrytých znakov. V srbčine má dva významy, prvý je zhodný s druhým významom v slovenčine a druhý význam znie: významná kultúrna, športová udalosť, program podujatie. Pod vplyvom druhého srbského významu aj do slovenského kontextu a slovenských prejavov sa dostáva lexéma *manifestácia*. V slovenčine sa neodporúča používať v kontexte rozličných kultúrnych, zábavných, športových zoskupení lexému *manifestácia*, ale *podujatie*. Náležité spojenie bude: druhá časť *podujatia* bude prebiehať... V spojení: tu máme dve *vrstvi tortov*; lexému *vrstva* charakterizujeme ako kalk v slovenčine. Číže, slovo *vrstva* je aj v slovenskom spisovnom jazyku, ale má odlišný význam, ktorý nemôžeme použiť v uvedenom kontexte. Vo vyššie uvedenom spojení bude náležité slovo *druh*: tu máme dva *druhy* tort. Podstatné meno *torta* v tvare genitívu množného čísla v uvedenom spojení nadobudlo koncové zakončenie pod vplyvom nárečia (typické mužské zakončenie -ov preniká aj do tvaru G pl. ženských podstatných mien). Kalkovanie nastalo aj v spojení: plnku robím z *mľieka v prachu* → plnku robím zo *sušeného mlieka*. Ako kalk hodnotíme aj podstatné meno *náhrada* v spojení: získať *náhradu*. Ide o doslovný

preklad zo srbčiny. Podstatné meno *náhrada* je zastúpené aj v slovenskom jazyku, ale sémantika je značne odlišná (*nahradiť niečo chýbajúce, špeciálna zdravotnícka pomôcka*). Preto na nejakej súťaži alebo ocenení možno získať *cenu, odmenu, ocenenie*.

Do ďalšej skupiny sme zaradili **verbálne kalky**: predpisy, ktoré *sťihli* na školu; *pristihol* z ministerstva doklad; ide o doslovný preklad zo srbčiny *stigli*. Sloveso *stihnúť* sa vyskytuje aj v slovenčine, ale má celkom iný význam (*časovo stačiť, mať čas; zastihnúť; postihnúť*). V uvedenom spojení sa môže použiť sloveso *zaslali*, *dostali* a pod., rovnako aj predložka *na* je v uvedenom spojení použitá nenáležite. Treba ju vystriedať predložkou *do*: predpisy, ktoré *zaslali/dostali do školy; zaslali z ministerstva, prišlo z ministerstva*. Ako ďalší príklad môžeme uviesť sloveso *vipraviť* v spojení: *abi sme chibu vipravili*. Pri doslovnom preklade srbské sloveso *ispraviti* sa prispôsobilo slovenskému jazyku tak, že nadobudlo predponu *vy-*. Aj v slovenčine existuje sloveso *vypraviť*, ale má celkom odlišný význam (*pripraviť na odchod; zaopatriť potrebným*) od toho, o ktorom mal hovoriaci v úmysle informovať. V tom kontexte bolo potrebné použiť predponu *na-*, v zmysle *napraviť*. V spojení: *prehováral som s ňima*, ide o doslovný preklad srbskej lexémy *pregovarati*. Aj v slovenčine existuje sloveso *prehovoriť* (význam: *prevraviť, nahovoriť, presvedčiť*), ale v uvedenom spojení bolo treba použiť sloveso: *rokovat', vyjednávať*. Veľmi časté je spojenie *nema veze*, ktorý má svoj ekvivalent v spisovnom jazyku: *nemá súvis s niečím* alebo v inom kontexte *nie je dôležité*.

Prevzaté srbské slová

Ďalšiu skupinu tvoria spojenia, v ktorých sa vyskytuje prevzaté srbské slovo bez akejkoľvek adaptácie. Do slovenského kontextu je zaradený doslovný srbský výraz. Vzniká to vtedy, keď hovoriaci vo svojom výklade použije srbskú lexému preto, že slovenský ekvivalent nepozná, alebo si naň v rýchlosti nemôže spomenúť. Také príklady v našom výskume sa vyskytli prevažne vo vyjadrovaní spolubesedníkov. Uvedieme príklady: *bez obzira* ktorého náboženstva → *bez ohľadu* na náboženstvo; *kto god* má žiadosť → *ktokoľvek* má žiadosť. V spojení *sprémame sa za takmičeňia* srbské lexémy sa určitým spôsobom prispôbili slovenskému jazyku. Sloveso *sprémať* nadobudlo dĺžku a pri podstatnom mene je upravené zakončenie. Uvedené spojenie v spisovnom jazyku znie: *chystať sa na súťaž*. Aj predložka *za* je použitá pod vplyvom srbského jazyka. V slovenčine tiež máme predložku *za*, ale

v spojení s akuzatívom sa cieľ vyjadrujeme predložkou *na*. V slovenskom kontexte bolo použitá aj lexéma *sladokúsac*: ja som *velkí sladokúsac* koláčov. Aby sme vyjadrili pôžitok z jedenia koláčov, žiada sa v slovenskom jazyku použiť slovo *labužník*. Užívateľ jazyka (v tomto prípade išlo o ženu, ktorá pečie rozličné sladké a slané dobroty) možno slovo *labužník* nepoznal, no pripomíname, že vyhnúť sa srbskému slovu sa dá aj použitím opisu: mám rada koláče, rada jedávam, vychutnávam a pod. V spojení: *posl'e toho* som začala robiť, srbská príslovka vo výslovnosti nadobudla mäkkosť (týmto spôsobom sa prispôsobila slovenskému jazyku) a zámeno *ten* si zachovalo slovenský tvar skloňovania. Náležité spojenie bude: *neskôr, neskôršie, potom* som začala robiť. V spojení: riaditeľka ukázala *spisak*, slovo *spisak* treba v slovenskom kontexte vystriedať slovom *zoznam*. Vo vete: Ja som *oduševlená* ako mama pripravuje *radosníka*, prídavné meno *oduševlená* bolo treba vystriedať prídavným meno *nadšená, nadchnutá, očarená*. Aj v ďalších spojeniach sú použité buď srbské lexémy, alebo sú určitým spôsobom prispôsobené slovenskému jazyku (slovo nadobudlo kvantitu, mäkkosť a pod.), napríklad: plásty *ukrásim* → *ozdobím*; *navodno* aj ostatné školy → *údajne* aj ostatné školy, ťažko mi je *praťit'* → ťažko mi je *sledovať*; máme v *zamrziváči* → máme v *mrazničke*; v našej *dežuraňe* → v našej *pohotovosti*, v *pohotovostnej službe*; pre *penzionérov* → pre *penzistov*; má veze s predchádzajúcim → má *súvis* s predchádzajúcim; *prusľak* slúži keď ideš na bicykli aj keď *šétaš* → *vesta, prechádzaš sa*; v *tom període* sa konalo → v *tej període* sa konalo; *broj* → *počet*; *pokreti* → *pohyby*; *struňača* → *žinenka* a ďalšie.

Niektoré podstatné mená sa v slovenčine a v srbčine líšia rodom. Pod vplyvom interferencie sa tieto slová preberajú do slovenčiny v srbskej podobe. Sú to prevažne slová cudzieho pôvodu. V srbčine sú ženského rodu (*gimnazija, stipendija, laboratorija, diploma*), kým v slovenčine sú stredného (*gymnázium, štipendium, laboratórium*) alebo mužského rodu (*diplom*). K niektorým podstatným menám ženského rodu zakončeným na *-áž* (*garáž, pláž, masáž*) sa pridáva koncovka *-a* podľa srbčiny (*garáža, pláža, masáža*).

Záver

Právo na informovanie v materinskej reči, okrem práva na vzdelávanie, zachovanie a rozvoj kultúry a práva na úradné používanie jazyka a písma, je jedným z kľúčových menšinových práv, ktoré sú v našej krajine garantované Ústavou Srbskej republiky a zodpovedajúcimi zákonmi. Vojvodinskí Slováci toto svoje právo uplatňujú nielen v rozhlasových a televíznych médiách, ale aj v printových médiách, ktoré

informujú v slovenskej reči. V súčasnosti je sledovanosť médií lokálneho charakteru veľmi vysoká, keďže disponujú informáciami, ktoré oslovia občanov danej lokálnej samosprávy.

V spravodajských príspevkoch má prevahu administratívny štýl. Prevládajú dlhé súvetia, prevažne podradňovacie, odborná lexika, slová cudzieho pôvodu. Samozrejme, prítomné sú aj štýly iného typu, umelecký, publicistický a tak sa striedala rôznorodá lexika a aj vety a súvetia rozličného typu.

Zachovať jazykovú úroveň v enklávnom prostredí vo sfére médií je náročná úloha. Konštatujeme, že jazyková úroveň vo verejnoprávnych médiách je na uspokojivej úrovni a novinári a moderátori sa snažia udržať svoje jazykové prejavy na úrovni spisovného jazyka. Hodnotíme, že v skúmaných súkromných médiách je jazyková úroveň o nejaký stupienok na nižšej úrovni. Značný vplyv tu má pravdepodobne aj odborné vzdelanie zamestnancov a tiež aj pracovná skúsenosť v danom odbore. Sme toho názoru, že médiá sú pre poslucháčov a divákov určitým vzorom a preto treba, aby sa zamestnanci všetkých médií neustále zdokonaľovali a venovali pozornosť jazykovým prejavom a jazykovej kultúre nielen v hovorených, ale aj v písaných prejavoch. Vychádzame pritom z osobného presvedčenia, že jazyková kultúra nie je len prázdny pojem a že poslucháči a diváci pozorne vnímajú spisovnosť hovorených prejavov. Sme presvedčení, že všetci zamestnanci v médiách majú záujem o cibrenie reči. Novinári a moderátori sa musia vo svojom odbore dennodenne zdokonaľovať. Hovorené slovo vo veľkej miere pôsobí na poslucháčov a na ich jazykový cit. Každý percipient pokladá to, čo bolo odvysielané v médiách, za jazykovo správne, teda za vzor. Preto používatelia hovoreného slova v rozhlasových a televíznych médiách by sa mali sústavne starať o zvyšovanie svojej jazykovej kultúry, aby sa vyjadrovali vždy spisovne a aby dodržiavali správnu artikuláciu. Musia si uvedomiť, že spisovný jazyk je prostriedkom dorozumievania vo verejnom styku. Musia používať jazykové prostriedky, ktoré sú kodifikované, tiež jazykové príručky, ale aj vlastné jazykové vedomie. Ide o sebazdokonaľovanie. Za veľmi užitočné a praktické považujeme a zároveň navrhujeme organizovanie jazykového vzdelávania pre profesionálnych pracovníkov médií nielen u nás, ale aj v zahraničí, na Slovensku.

Literatúra

- DUDOK, M.: Zachránený jazyk. Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko, 2008. 203 s.
- FINDRA, J.: Jazyková komunikácia a kultúra vyjadrovania. Martin: vydavateľstvo Osveta, 2013. 240 s.
- KRÁL, Á.: Pravidlá slovenskej výslovnosti. Martin: Matica slovenská. 2005. 423 s.
- Krátky slovník slovenského jazyka. Red. J. Kačala a M. Pisárčiková. 1. vydanie. Bratislava: Veda, 1987. 587 s.
- Rečnik srpskoga jezika. Red. M. Nikolić. 1. izdanje. Novi Sad: Matica srpska. 1561 s.
- Slovník cudzích slov. 2. vydanie. Bratislava: SPN, 2005. 1054 s.
- Slovník súčasného slovenského jazyka a-g. Red. K. Buzássyová a A. Jarošová. 1. vyd. Bratislava: Veda, 2006. 1133 s.
- Slovník súčasného slovenského jazyka h-l. Red. A. Jarošová a K. Buzássyová. 1. vyd. Bratislava: Veda, 2011. 1088 s.
- Slovník súčasného slovenského jazyka m-n. Red. A. Jarošová. 1. vyd. Bratislava: Veda, 2015. 1104 s.

Zdroj

[www.RTV media.rtv.rs/sk](http://www.RTV.media.rtv.rs/sk)

Ana Makišová

SLOVAČKI JEZIK U KONTAKTU SA SRPSKIM U OBLASTI MEDIJA

Rezime

Predmet našeg istraživanja jeste jezik novinara, moderatora i njihovih sagovornika u medijima, koji emituju program na slovačkom jeziku. Svoje istraživanje fokusirali smo na dve radijske i dve televizijske stanice. Analizirali smo primere jezičkih odstupanja od standarda književnog jezika. U radijskim i televizijskim emisijama primaran je govorni oblik jezika. U većini slučajeva svi emitovani sadržaji su unapred pripremljeni. Ali pojavljuju se i sadržaji, koji nastaju spontano, to je uglavnom izvan studija, na terenu, kada se prilog priprema sa sagovornikom bez prethodne pripreme ili preliminarog dogovora. Prikupljeni materijal smo analizirali iz aspekta ortoepske norme (izgovor stranih reči, umekšavanje pojedinih oblika imenica i prideva, izgovor suglasnika i jednačenje suglasnika po zvučnosti). Prikupljeni

materijal smo dalje analizirali iz aspekta uticaja srpskog jezika kao kontaktnog jezika. U okviru ovih reči izdvojili smo kao prvu grupu reči kalkove (imeničke i glagolske), dok drugu grupu čine reči preuzete iz srpskog jezika uvrštene u slovački kontekst.

Ključne reči: radio, televizija, književna norma, izgovor, jezička kultura, novinar, moderator.

Anna Makišová

SLOVAK LANGUAGE IN CONTACT WITH SERBIAN IN THE FIELD OF MEDIA

Summary

The subject of this research is the language of journalists, hosts and their guests in media which broadcast programs in the Slovak language. The research focuses on two radio and two television stations and presents an analysis of examples of linguistic deviations from the literary language standard. In radio and television shows, the spoken variety of language is primarily used. In most cases, all materials to be broadcast are prepared in advance. However, some material is created spontaneously, mostly from outside the station's studio, when a remote is broadcast with no prior preparation or preliminary agreement with the interlocutor. The programs collected for this research were analyzed from the aspect of the orthoepic norm of Slovak (pronunciation of foreign words, softening of certain forms of nouns and adjectives, pronunciation of consonants and voicing assimilation). We further analyzed the collected material from the aspect of the influence of Serbian as a contact language onto Slovak. Within these words, we singled out calques (nouns and verbs) as one group, while the other group consists of Serbian words used in a Slovak context.

Key words: radio, television, literary norm, pronunciation, language culture, journalist, moderator.

RECEPCIA OSOBNOSTI A DIELA DR. JÁNA KVAČALU V PERIODIKÁCH JUHOSLOVANSKÝCH SLOVÁKOV V PRVEJ POLOVICI 20. STOROČIA

Abstrakt: V príspevku autor skúma recepciu osobnosti a diela svetoznámeho komeniológa Dr. Jána Kvačalu v periodikách juhoslovanských Slovákov v období 1902 – 1944, a to konkrétne v politicko-spoločenskom mesačníku/dvojtýždenníku *Dolnozemský Slovák* (1902 – 1920) a spoločensko-politickom týždenníku *Národná jednota* (1920 – 1941). Autor do svojho výskumu zahrnul aj ročenku *Národný kalendár* (1920 – 1944), časopis pre literatúru a kultúru *Náš život* (1933 – 1941) a náboženský mesačník Slovenskej evanjelickej a. v. cirkvi *Evanjelický hlásnik* (1923 – 1941). Okrem *Dolnozemskeho Slováka*, ktorý vychádzal v Novom Sade, mali ostatné periodiká svoju vydavateľskú základňu v Báčskom Petrovci, v Báčke. Autor vyhľadal a podrobne zdokumentoval všetky články a príspevky, v ktorých sa meno Dr. Jána Kvačalu buď uvádza, alebo ktoré sú mu venované, respektíve ktorých autorom je on sám. Z frekvencie, obsahu a povahy príspevkov autor vyvodzuje záver, že osobnosť a dielo Kvačalu sa medzi vtedajšími juhoslovanskými Slovákami počas najproduktívnejšej fázy jeho života tešili výraznej pozornosti, že krajanovia Kvačalu (predovšetkým jeho elitná a subelitná zložka) pozorne sledovali a ctili si jeho rozsiahlu medzinárodnú, predovšetkým vedeckú činnosť a že sa k nemu vždy stavali ako ku svojmu. Základným prejavom výnimočného rešpektu k jeho osobe a vedeckému prínosu, podľa zistení autora, bolo zvolenie Dr. Jána Kvačalu za čestného predsedu Matice slovenskej pri jej založení v roku 1932 v Kráľovstve Juhoslávia, tiež množstvo textov vo všetkých dobových periodikách, ktoré reagovali na správu o jeho úmrtí. V nich sa na jednej strane vyzdvihoval medzinárodný, svetový rozmer komeniologickej vedecko-výskumnej práce Dr. Jána Kvačalu, zatiaľ čo sa na strane druhej zdôrazňovala jeho zakotvenosť v slovenskom národe, jeho prínos do národnobuditeľských snáh a slovenskej kultúry, v neposlednom rade nezabúdajúc na jeho dolnozemske, petrovské korene.

Kľúčové slová: Dr. Ján Kvačala, komeniológia, Matica slovenská, Báčsky Petrovec, Viedeň.

Vďaka neveľkej skupine intelektuálov (kultúrnych pracovníkov, vysokoškolských pedagógov, spisovateľov, novinárov) sa Ján Kvačala „vrátil domov“. V poslednom období (myslíme tým zhruba posledné štvrtstoročie) sa o ňom z pera slovenských vojvodinských, predovšetkým petrovských autorov dosť napísalo, respektíve publikovalo; v roku 1997 v knižnici Štefana Homolu v Báčskom Petrovci bola usporiadaná výstava Kvačalových kníh, fotografií a iných materiálov a v roku 2012, pri príležitosti 150. výročia jeho narodenia odhalili vo vedcovom rodisku

pamätnú tabuľu na mieste, kde voľakedy stála budova ľudovej školy a kde sa v učiteľskom byte narodil. Slovenské vydavateľské centrum vtedy vydalo prvý zväzok vybraných spisov Jána Kvačalu *Komenský – jeho osobnosť a jeho sústava vedy pedagogickej*. V tom istom roku boli usporiadané aj iné podujatia, napríklad prednášky o Kvačalovej vedeckej práci, a jeho portréty sa distribuovali po školách a kultúrnych inštitúciách. Možno povedať, že meno a dielo nášho najvýznamnejšieho vedca sa po určitej (dlhšej) prestávke znovu dostalo do živého povedomia vojvodinských Slovákov, v prvom rade tých v Báčskom Petrovci. Ak by sa našli názory a argumenty, ktoré by chceli spochybnit' či vyvrátiť tvrdenie, že Dr. Ján Kvačala je výrazne dominantnou vedeckou a intelektuálnou postavou, osobnosťou s najširším vedeckým a kultúrnym rozmerom a dosahom, aká kedy vyrástla z tejto slovenskej komunity, ktorú sme voľakedy konvenčne označovali spojeniami „juhoslovanskí Slováci“, neskôr „vojvodinskí Slováci“ a dnes, v rámci súčasného Srbska, čoraz častejšie syntagmou „Slováci žijúci v Srbsku“, veľmi ochotne a hádam aj objektívne sa s nimi konfrontujeme.

O Kvačalových vedeckých a kultúrnych rozmeroch najviac svedčí práve jeho výskumno-vedecká a publikačná činnosť, ale určite i medzinárodný dosah jeho rozsiahleho vedeckého, filozoficko-teologického, pedagogického a redaktorského pôsobenia, v neposlednom rade tiež získané akademické uznania – tri čestné doktoráty, ako aj neuhasínajúci záujem o jeho osobu a dielo, s ktorým sa stretávame aj dnes.

V prvej časti svojej knihy *Dejiny pedagogického myslenia* súčasná popredná slovenská odborníčka na dejiny pedagogiky Blanka Kudláčová hodnotí vedecký prínos Kvačalu takto: „Jána Kvačalu možno považovať za jednu z najväčších postáv slovenskej vedy vôbec. Jeho prínos do svetovej komeniologickej literatúry a jej rozvoja je mimoriadny“ (Kudláčová, 2010, s. 47).

Je jasné, že Kvačala svoju kariéru budoval a musel budovať mimo rodiska. Niet však zároveň pochybností ani o tom, že práve v rodičovskom učiteľskom dome a v samotnom rodnom Báčskom Petrovci získal prvý silný a vo veľkej miere rozhodujúci podnet, ktorý naštartoval jeho výnimočnú kariéru a ktorý „malého Janka“ vymrštil do orbity európskych a svetových vedeckých a intelektuálnych výšok. Pravda, jeho pracovitosť, cieľavedomá zameranosť, ambicióznosť a neúnavná energia, ale aj výrazný individualizmus, o ktorom písal Ľ. Bernát: „J. Kvačala si držal odstup od ľudí, dokázal sa málokomu otvoriť“ (2015, s. 21), boli špecifickými osobnostnými

predpokladmi pre jeho vynikajúcu vedeckú kariéru. Tiež treba pripomenúť jeho „štúrovské“ rozhodnutie zostať celý život slobodný, aby ho rodinné povinnosti nehatili vo vedeckej práci, o čom písal Ormis: „(...) zostal slobodným, aby sa nerušene mohol oddať vede“ (1933, s. 34 – 35).

Nespochybniteľnou je aj skutočnosť, že Kvačala zostal trvalo spätý s Báčskym Petrovcem, v prvom rade so sestrou Ľudmilou, ale aj niektorými tunajšími intelektuálmi, napríklad s Jánom Čajakom, Jurajom Mrvom, Gustavom Klobušickým. O tom hovoria aj jeho pomerne pravidelné (Čajak písal, že chodil „*takmer každý rok*“) návštevy rodiska, kde počas letných prázdnin pobudol určitý (kratučký) čas a potom už išiel ďalej, za svojimi bádania do európskych archívov, múzeí a knižníc, keď sa toponymom „Petrovec“ objavuje na mape jeho nepretržitých brázdení Európou, bok po boku s metropolami Berlín, Paríž, Mníchov, Varšava, Viedeň, Miláno. Aj dnes (s využitím všetkých dopravných prostriedkov a možností cestovania) by takáto cestovateľská dynamika bola obdivuhodná a ako sa Kvačalovi v rámci vtedajších pomerov a okolností darilo byť, obrazne povedané, včera v Berlíne, dnes v Petrovci, zajtra znova v Berlíne a pozajtra v Paríži, to už možno chápať azda len v rovine literárnej, či rovno fantastickej.

Ako ho vnímali jeho rodáci a juhoslovanskí Slováci, ako vo svojich periodikách reagovali na Kvačalove životné osudy (a či si ich vôbec všímali), predovšetkým na jeho vedecké, pedagogické a iné aktivity, výsledky a úspechy?

Najstarší záznam o Kvačalovi, ktorý sa nám podarilo nájsť v periodikách vojvodinských Slovákov, je v *Dolnozemskom Slovákovi* z roku 1902 (č. 3). Ide o krátku správu o smrti jeho matky Terézie Kvačalovej, ktorá umrela vo veku 66 rokov „po dlhej a trápnej nemoci“ (1902, s. 29 – 30) a bola pochovaná na petrovskom cintoríne 10. decembra 1902 „pri veľkom účasťstve“ (tamže). V článku sa uvádza, že syn Karol je farárom v Amerike a „druhý Janko je profesorom na jurjevskej (dorpatskej) univerzite v Rusku“ (tamže, s. 30). Spomínajú sa (bez krstných mien) aj dve dcéry zosnulej, o ktorých nepodpísaný autor poznamenáva, že jedna je učiteľkou v Báčskom Petrovci a druhá je vydatá za farára Havelu a žije v Amerike.

S menom Jána Kvačalu sa v *Dolnozemskom Slovákovi* stretáme aj v roku 1913 (č. 6, str. 47), kde nachádzame vstupný článok pod názvom *Z minulosti*, venovaný okrem iného odchodu vzdelancov z radov juhoslovanských Slovákov do cudziny, za lepším životom. O tomto problémovom, negatívnom jave anonymný autor píše:

„Možné, žeby sa bol národný život v inakšom smere a snád' skorej vyvinul, keby sa bola naša tunajšia generácia na Dolniakoch osadila, obzvlášte Maršall, Kvačalovci dvaja, Janko a Karol, Maršall z Petrovca, Ján Mičátek z Kysáča pôsobia v cudzine“ (1913, s. 47).

Po týchto okrajových zmienkach o Dr. Jánovi Kvačalovi prichádza, aspoň z aspektu našej témy, významný rok 1925, keď v šiestom ročníku *Národného kalendára* vychádza rozsiahly spomienkový text samotného Kvačalu, podpísaný iniciálkami J. K. pod názvom *Z gymnázia na vysoké školy*. V ňom Kvačala, okrem iného, hutným spôsobom vyjadruje svoj celoživotný štýl a priam hektickú mobilitu: „Preto, kto cestoval, má čo rozprávať“ (1925, s. 75). V tomto článku Kvačala opisuje cestu z Báčskeho Petrovca do „širokého, lenivého mesta, našich dolnozemských Athén“ (tamže), do Sarvaša, väčšinovo slovenského mestečka, kde sa však na gymnáziu vyučuje po maďarsky. Inak, sám bývalý študent sarvaškého gymnázia, ktorý len v júni zmaturoval, sa teraz v auguste roku 1880 ocitá v role letného učiteľa svojho „priateľa D.“ (tamže), ktorý sa tam pripravuje na oneskorenú záverečnú skúšku. Pri opise tejto cesty a krátkeho pobytu v Sarvaši, cesty späť do „našej rodnej, požehnanej Báčky“ (tamže), ako aj v rámci spomienok na vlastné štúdium v tomto meste Kvačala využil príležitosť na to, aby si s vďakou spomenul na svojho „nezapomenuteľného učiteľa, Štefana Koreňa“ (1925, s. 76). Druhú časť tohoto článku tvoria autorove spomienky s medzititulkom *Prvý raz do Prešporku*. Tu Kvačala opisuje svoju cestu loďou na štúdiá do dnešnej Bratislavy, svoje pocity a úvahy počas tejto cesty na tému rodiska, slovenskosti a „slavjanskosti“, katolicizmu a protestanizmu, vzťahu Slovákov a Maďarov. S trpkosťou si spomína na neprívetivé slová správcu sarvaškého gymnázia pri rozlúčke a na pokutu (o polovicu mu znížili štipendium), ktorú dostal za to, že sa na ulici advokátovi slovenského pôvodu pozdravil po slovensky (a ten ho za to udal).

O sarvašskom období Ján Čajak vo svojom texte *Rozpomienka na Dr. Jána Kvačalu* píše: „Po skončení zdejších ľudových škôl, sadol si mladý šuhajček so starostlivým otcom na koč a tiež s rovesníkmi Juliusom Orgovánom a Gustávom Maršallom, pozdejšie s mladšími: Ondrejom Garayom, Emilom Kubánym i s Jankom Mičátkom a viezli sa až hen do Sarvašu. Zastali cestou v Selenči na fare, tam vzali sebou Danku Plachého. Na Selenču sa ešte ako maturant mile rozpomína, veď tam na fare boli dievčatá a z nich jedna čiernooká naň hlbší dojem urobila, ako to spomína v svojom článku: *„Z gymnázia na vysoké školy“*. Zo Selenče putovalo sa vozmo do Sarvaša. Bola to únavná, dlhá cesta. Ale čo to bolo pre mladých životom kypiacich

šuhajcov?!“ (Čajak, 1934, s. 102 – 103). Aj v ďalšej časti svojej prednášky vychádza Čajak z uvedeného Kvačalovho článku a hovorí, že Kvačala „precítene opisuje svoje študentské letá v Sarvaši strávené a cestu do Prešporka. – Z článku tohoto zneje tiež nežná a miestami bôľna lyrická nálada“ (Čajak, 1934, s. 106). Na inom mieste Čajak zasa zdôrazňuje: „Mile charakterizuje zvečnelého, že s akou nežnosťou, láskou i úctou spomína vo svojom článku „Z gymn. na vysoké školy“, Sarvaš a jeho gymnázium“ (1934, s. 103).

V záverečnej časti spomienkového článku v *Národnom kalendári* Kvačala v povznesenom tóne píše o začiatkoch svojich štúdií v meste „na západnej hranici, na Dunaji medzi Pešťou a Viedňou (ktoré) bolo pre vysoké učenie šťastne volené“ (Kvačala, 1925, s. 89).¹ V týchto slovách sa už jasne črtajú jeho povahové vlastnosti, akými sú cieľavedomosť, ambicióznosť a odhodlanosť: „Mne ustúpili všetky iné záujmy pred mnohonásobnými povinnosťami do úzadia. (...) a rastliny s prírodnými naukami musím nechať stranou; kto má byť pánom nech sa neroztráti, nech panuje nad sebou, a nech mladý opanuje náležité odbor nádejnej životnej práce svojej. Nadovšetko k tomu som priložil mladistvé, útle sily svoje – ale i celú dušu. Mesto vysokých škôl hneď zpočiatku ukazovalo cestu do ďalekého sveta – cestu najprv ideovú – ale po nej veď sa snáď otvorí aj skutočná“ (tamže).

S menom Dr. Jána Kvačalu sa stretávame aj v *Národnej jednote* zo štvrtka 9. augusta 1928 (číslo 32, s. 1), keď nepodpísaný autor správy o vtedajších národných slávnostiach (*Naše slávnosti*) podrobne informuje o slávnostnom prejave Jána Čajaka, ktorý okrem iného hovoril o „hmotnom a duchovnom vzraste“ tunajších Slovákov a pritom uviedol mená zaslúžilých kňazov (Juraj Rybay, Félix Kutlík, Štefan Homola, Pavel Jozef Šafárik a hlavne Juraj Mrva) a spisovateľov (Gustav Maršall Petrovský, Jozef Maliak, Vladimír Mičátek, Vladimír Hurban, Albert Martiš, Dr. Juraj Rohoni, Dr. Langoffer, Dr. Ján Kvačala). „Uviedol ďalej učiteľov, ktorí pracovali na povznesení slovenského ľudu: Ján Mičátek, Vladimír Mičátek, K. Lehotský, Ján Kvačala, Ondrej Garay, Karlovský, Rapoš a hlavne Albert Martiš, ako i profesor Michal Godra. V Sriede: Kupčík, Kamenár, Babylon“ (Anonym, 1928, s. 1). Vymenovanie najzaslúžitejších jednotlivcov Čajak končí vetou: „Na čele národného

¹ Na Evanjelickej teologickej akadémii v Bratislave Kvačala študoval od septembra 1880 do septembra 1883.

hnutia stál pravotár Dr. Miloš Krno. Spolupracovníci jeho boli Dr. Ľudevít Mičátek a Dr. Ján Petrikovich“ (1928, s. 1).

V roku 1929 Kvačala prijal pozvanie, aby sa zúčastnil národných slávností v Báčskom Petrovci a 28. júla² mal prednášku o svojom prastrýcovi Michalovi Godrovi (1801 – 1874). *Výtah z prednášky univ. Prof. P. Dr. Jána Kvačalu* bol uverejnený v *Národnej jednote* (1929, č. 84 – 85, s. 1), ktorá vyšla v sobotu 3. augusta 1929, na prvej strane s titulom *Prebúdzanie sa u Slovákov národného povedomia a mladost' Michala Godru*. V popise strastiplného, ale činorodou vedeckou, pedagogickou a národnobuditeľskou prácou vyplneného života Michala Godru Kvačala na jednom mieste zdôrazňuje: „(...) matematika, filozofia, filologia byly jeho najmilšie odbory vedomosti. Všetky jeho snahy byly presiaknuté slovenským ideálnym cítením, kterému dal výraz vo svojej óde „K meninám Tablica 1824 ““ (Kvačala, 1929, s. 1). O tri roky neskôr, v prejave pripravenom k založeniu Matice slovenskej v Kráľovstve Juhoslávia, sa Kvačala priznal, že prednáškou o Michalovi Godrovi sledoval aj jeden „pobočný cieľ, upozorniť na opustenosť jeho hrobu“ (tamže) na petrovskom cintoríne. Tiež uviedol, že mu ten zámer „vd'aka spanilomyselným Slovenkám našim“ (tamže) vyšiel – Godrov hrob ženy očistili a upravili. V prednáške o Godrovi Kvačala vyslovil domnienku, že „M. G. bol prvý, ktorý po slovensky kázal“ (Kvačala, 1932, s. 3). V uvedenom čísle *Národnej jednoty* vyšiel totiž článok Dr. Jána Kvačalu *Kollárova kázeň slovenská*, v ktorom autor spresňuje a vysvetľuje túto svoju domnienku, že Kollárova slovenská kázeň má predsa ďaleko väčší dejinný význam.

Rok 1932 je rokom založenia Matice slovenskej v Juhoslávii (ďalej MSJ). Národná jednota o tejto významnej udalosti podrobne informovala na troch prvých stranách v čísle 60 zo dňa 20. augusta 1932. Na strane 3, v článku *Druhý deň matičného shromaždenia*, nachádzame podtitulok *Výbor Matice slovenskej v Juhoslávii*, kde sa taxatívne uvádzajú mená všetkých matičných funkcionárov a na prvom mieste meno čestného predsedu ThDr. a PhDr. Jána Kvačalu. Jeho príležitostný text *Pri otvaraní činnosti matičnej Národná jednota* uverejnila na pokračovanie v číslach 66 a 67, ktoré majú dátum 1. a 8. októbra 1932, na s. 1. V ňom Kvačala okrem

² J. Ormis vo svojom článku Profesor Dr. Ján Kvačala (1862 – 1934), uverejnenom v *Národnom kalendári* v roku 1935, na s. 52 uvádza, že Kvačala mal prednášku o M. Godrovi 29. júla.

iného vysvetľuje svoj pohľad na budúce pôsobenie MSJ, zdôrazňuje zásadu odbornosti, držania kroku s dobou, potrebu členenia práce do odborov, zakladania archívov, biblioték, podporovania študentov atď. Je si vedomý rozhodujúceho významu odbornej a pracovnej úrovne osobností, zapojených do činnosti Matice a v súvislosti s tým zdôrazňuje: „Teraz len úspešných pracovníkov, obratných a chtivých propagátorov a zo spoločnosti malej provinciálnej môže vyrásť stredisko práce i pre ďaleké a široko siahajúce kruhy“ (1932, s. 1). Zaujímavé je, že Dr. Kvačala sa podľa všetkého zakladajúceho zhromaždenia MSJ v Báčskom Petrovci nezúčastnil. Tento predpoklad treba ešte dôslednejšie preskúmať, ale skutočnosťou je, že v roku 1932 v Petrovci pobudol (už sme o tom na začiatku tejto práce hovorili) začiatkom septembra, presnejšie od piatka 2. septembra do utorka 6. septembra, keď odcestoval do Bratislavy. Nie je pravdepodobné, že do Báčskeho Petrovca cestoval dvakrát počas dvoch mesiacov. Predpokladáme, že mu pracovné povinnosti neumožnili byť prítomným pri zakladaní Matice.

Ďalšiu zmienku o osobe Dr. Jána Kvačalu nachádzame na jar roku 1934 v *Národnej jednote* v rubrike *Chýry*. Redakcia tam uverejnila krátku správu pod názvom *Tretí doktorát profesora Jána Kvačalu*. V správe sa píše, že „náš petrovský rodák Dr. Ján Kvačala, profesor na teológii v Bratislave a čestný predseda Matice slovenskej v Juhoslávii, bol práve vymenovaný za čestného doktora teologie na univerzite vo Varšave. Toto je už tretí doktorát Jána Kvačalu, ktorý je známy ako najlepší znateľ Komenského a je vrchným redaktorom všetkých spisov Komenského a Archívu pre bádanie o živote a spisoch Komenského. Doktorát filozofie dosiahol Kvačala ešte roku 1885 prácou o Komenského filozofii na univerzite v Lipsku. Doteraz má teda Kvačala okrem tohoto riadneho doktorátu ešte tri čestné – viedenský, lotyšský a varšavský“ (Anonym, 1934, s. 2).

Po uverejnení tejto skvelej a výnimočnej správy ubehli necelé tri mesiace a medzinárodne uznávaný vedec bol mŕtvy. Dr. Ján Kvačala zomrel 9. júna roku 1934 v nemocnici Milosrdných bratov na Taborstrasse vo Viedni. V nekrológu, uverejnenom v *Evanjelickom hlásniku* (číslo 7, júl 1934), napísal Ján Čajak starší: „(...) umrel neočakávane. Z Bratislavy odišiel zdravý do Viedne. Tam ho zastihla mozgová porážka...“ (Čajak, 1934, s. 98 – 99). V nasledujúcom čísle *Evanjelického hlásnika* autor A. Litavský svoj text *Dr. Ján Kvačala ako komeniológ* končí slovami: „Nám je len milé, že tunajšie naše prostredie dalo nášmu národu takého učenca, akým bol nebohý Dr. Ján Kvačala. Je to tiež jeden z dôkazov, že i kolonizátori môžu činne

zasiahnuť do života národa svojho. Jeho život plný bohatej práce nech nám je vzorom!“ (Litavský, 1934, s. 118 – 119).

V *Národnej jednote* správu o Kvačalovej smrti zverejnili na prvej strane v čísle 24, ktoré vyšlo v Báčskom Petrovci v sobotu 16. júna 1934. Z nej sa dozvedáme, že sa „pohreb prof. Dr. Jána Kvačalu konal v stredu po obede o 3. h. v Bratislave. Z Južoslávie na pohrebe sa zúčastnili: sestra nebohého sl. Ľudmila Kvačalová, biskup dp. Samo Starke, príbuzní Dr. J. Kvačalu p. Karol Jesenský i so svojou paňou Ľudmilou z Petrovca, pán Ján Vitéz obchodník z Hložian“ (Anonym, 1934, s. 1).

O komemorácii na počesť Dr. Jána Kvačalu, ktorá sa konala v Starej Pazove, *Národná jednota* informovala v dvoch číslach: v čísle 25 z 23. júna 1934 na s. 2 v rubrike *Chýry* a potom aj obširnejšie v čísle 26 z 30. júna 1934 na s. 4 v článku s nadpisom (1.) *Komemorácia na počesť zomrelého Dr. Jána Kvačalu*.

O dva týždne neskôr *Národná jednota* v čísle 28 zo 14. júla 1934 na s. 1 v článku *Slávnosti sa pripravujú* avizovala prednášku spisovateľa Jána Čajaka o Kvačalovi. Tá sa uskutočnila na valnom zhromaždení Matice slovenskej, ktoré sa konalo počas národných slávností začiatkom augusta v roku 1934, keď Čajak skutočne prednášal o nebohom Dr. Kvačalovi.³ Sám Kvačala údajne plánoval prísť toho leta do Báčskeho Petrovca, ale smrť ho predbehla. Nuž zatiaľ nám vychádza, že poslednýkrát navštívil rodisko začiatkom septembra v roku 1932 (hoci aj možnosť, že v Báčskom Petrovci pobudol v roku pred smrťou v tejto chvíli s istotou vylúčiť nevieme). Správy o tom nachádzame vo dvoch po sebe vychádzajúcich číslach *Národnej jednoty* v rubrike *Chýry*. V čísle 62 (3. septembra) sa píše: „Vzácný hosť! V piatok poobede prišiel do Petrovca na niekoľko dennú návštevu p. Dr. Ján Kvačala, profesor z Bratislavy a čestný predseda našej Matice slovenskej. Srdečne ho vítame v našej strede“ (Anonym, 1932, s. 3). Z textu (číslo vyšlo v sobotu 3. septembra) vyplýva, že Kvačala pricestoval do Petrovca 2. septembra. V nasledujúcom čísle *Národnej jednoty*

³ V *Národnej jednote* sa to komentuje jednou vetou: „Do rámca slávnostného zahájenia shromaždenia vložená bola vzácna prednáška spisovateľa Jána Čajaka o prof. Dr. J. Kvačalovi, čestnom predsedovi našej Matice“ (Anonym, 1934, s. 1). Na s. 3 toho istého čísla 33 *Národnej jednoty*, v správe o priebehu Národných slávností, autor (podpísaný ako Sy) píše, že „o čestnom predsedovi Matice slovenskej prednášal spisovateľ Ján Čajak. Prednáška uverejnená bude v „Našom živote“. Tak sa aj stane.

(číslo 63 z 10. septembra 1932) v rubrike *Chýry* sa píše: „**Profesor dr. Ján Kvačala v Petrovci**. Ako sme už v minulom čísle Národnej jednoty oznámili, prišiel minulý piatok do Petrovca profesor teologickej vysokej školy v Bratislave, petrovský rodák, Dr. Ján Kvačala, čestný predseda našej Matice slovenskej v Juhoslávii. Pán Dr. Kvačala zdržal sa v Petrovci päť dní a už v utorok odcestoval do Bratislavy (...). Pán profesor Kvačala zaujímal sa v Petrovci o tunajšie pomery a náš život, o Maticu, kníhtlačiareň, gymnázium, banku atď.“ (Anonym, 1932, s. 3, zvýr. Z. S.).

Správu o smrti, respektíve krátky nekrológ o Dr. Jánovi Kvačalovi uverejnili aj v časopise *Náš život* v čísle 2, hneď na úvodnej strane. Autor *jčj* (Ján Čajak ml.) píše, že sa „sklonil muž vysokých kvalít, vedátor nielen európskeho, ale svetového mena, hlbokoumný teolog, bystrozraký filozof a mimoriadnymi schopnosťami obdarený pedagóg“ (Čajak ml., 1934, s. 49). Už v nasledujúcom (dvoj)číisle *Nášho života* vychádza spomínaná prednáška Jána Čajaka z valného zhromaždenia Matice slovenskej v Juhoslávii, uskutočneného v auguste roku 1934, pod názvom *Rozpomienka na Dr. Jána Kvačalu* (Čajak, 1934, s. 103 – 107). V spomienkovej časti prednášky Čajak píše: „(...) po úmornej vedeckej práci takmer každý rok prichádzal k nám v lete z ďalekých krajov sem do Petrovca, kde často je neznesiteľná slnečná páľ a ešte odpornejší prach. Jemu to nevadí. (...) Cítil sa pri boku svojej sestry, rodiny a tiež aj v kruhu našom dobre, domácky. Hneď ako prišiel do Petrovca, ponavštevoval počnúc od starého pána farára Mrvu nás všetkých a my, to sa rozumie, hneď za horúca vrátili sme mu návštevu. A potom už nastal medzi nami nový život. Ondrej Garay bol hlavný aranžér. On ustálil, kde bude taroková partia. V predvečer sme sa sišli u niektorého z nás a potom sme už naháňali pagát ultimo a chytali monda. Veselo to bolo a neraz sa chutne zasmial i na našich naivitách. (...) Ale zvečnelý i tu mal prísne vytknutý a podelený čas. Za včas rána vstal, prešiel sa trochu, potom pracoval“ (Čajak, 1934, s. 106).

V nekrológu, ktorý bol uverejnený v *Národnom kalendári* v roku 1935, Dr. Ján V. Ormis okrem iného napísal: „Deviateho júna 1934 umrel na porážku vo Viedni profesor Dr. Ján Kvačala, vynikajúci učenec, roduverný Slováč. Jeho smrť prekvapila, lebo hoci bol už 72-ročný, do poslednej chvíle bol svieži, čulý, práci oddaný a prácou zaujatý. O ňom sa doslovne môže povedať, že umrel v prostred práce a na poli práce“ (Ormis, 1935, s. 49). Veď do Viedne cestoval práve s cieľom uskutočniť ďalší výskum. V ďalšom texte Dr. Ormis poukazuje na Kvačalov vzťah k rodnému Báčskemu Petrovcu. „Okrem svojej širšej vlasti, Slovenska, nezabúdaj Kvačala ani na svoju užšiu vlasť, vlastné rodisko, Petrovec. V petrovskom *Národnom kalendári* na

rok 1925 uverejnil autobiografický príspevok *Z gymnázia na vysoké školy*, o svojom prastrýcovi Michalovi Godrovi prednášal na národných slávnostiach v Petrovci dňa 29. júla 1929 a výťah z prednášky uverejnil v *Národnej jednote* (č. 84 – 5) z r. 1929. Petrovčania si svojho rodáka, najväčšieho Petrovčana, vážili a vážili si ho aj juhoslovanskí Slováci, dôkazom čoho je, že ho zvolili za čestného predsedu Matice slovenskej v Juhoslávii. Bohužiaľ, nebol ním dlho“ (Ormis, 1935, s. 52).

Rok po jeho smrti v *Národnej jednote* zo soboty 15. júna 1935, číslo 24, na prvej strane hore, redakcia uverejnila vedcovu fotografiu a pod ňou spomienkový text *Výročie smrti prof. Dr. Jána Kvačalu*: „Dňa 9. júna t. r. prešiel rok ako nečakane zomrel vo Viedni učenec svetového mena, komeniolog univ. Prof. Dr. Ján Kvačala, náš petrovský rodák. Pochovaný bol v Bratislave dňa 13. júna. Rozpomíname si na neho s úctou a láskou a pamiatku jeho zachovávame vo svojich srdciach“ (1935, s. 1).

V *Národnej jednote* sa do konca jej vychádzania v roku 1941 objavilo meno Dr. Jána Kvačalu ešte minimálne trikrát. Prvý raz v roku 1936 (4. januára, č. 1) v súvislosti so sedemdesiatkou Ľudmily Kvačalovej, učiteľky na dôchodku v Báčskom Petrovci, ktorá 2. januára oslavovala svoje narodeniny. Pri tej príležitosti redakcia uverejnila krátku informáciu s titulkom *Slečna Ľudmila Kvačalová sedmdesiatročná* a fotografiu jubilantky a zdôraznila, že ide o „sestru svetoznámeho učenca komeniologa Dr. Jána Kvačalu“ (1936, s. 3). To isté sa zopakovalo aj o päť rokov neskôr, teda v roku 1941 (4. januára, č. 1), keď redakcia popriala jubilantke „sestre neb. prof. Dr. J. Kvačalu“ (1941, s. 2) k 75. narodeninám „i ďalej zdravia a božieho požehnania“ (tamže).

V tomto krátkom období bolo meno Dr. Kvačalu uvedené v *Národnej jednote* ešte raz, a to v prípade habilitácie Dr. Andreja Mráza, ktorý sa stal docentom na bratislavskej univerzite. V roku 1938, v čísle 51 zo dňa 17. decembra v rubrike *Chýry* redakcia informuje čitateľov o tom, že „náš petrovský rodák Dr. Andrej Mráz, redaktor *Slovenských pohľadov*, habilitoval sa pre slovenskú literatúru na filozofickej fakulte univerzity v Bratislave. Pán Dr. Mráz ide cestou druhého slávneho nášho rodáka nebohého profesora Dr. J. Kvačalu, a veríme, že aj on na poli vedeckom vykoná pre náš národ mnoho hodnotného“ (1938, s. 3).

Z uvedeného vyplýva, že Dr. Ján Kvačala sa v rámci svojho vedeckého postavenia a celkového intelektuálneho a autorsko-redaktorského, ale aj pedagogického zázemia spontánne a prostredníctvom prirodzenej autority stal uznávanou osobnosťou v rámci vnímania a hodnotenia generálneho výkonu a prínosu

vo vedeckej a akademickej stupnici nielen v Báčskom Petrovci, ale aj medzi vtedajšími juhoslovanskými slovenskými vzdelancami. Možno to sledovať na frekvencii textov v periodikách juhoslovanských Slovákov v prvej polovici 20. storočia, v ktorých sa Kvačala buď spomína, alebo sú jeho osobe a činnosti venované, či dokonca je autorom príspevkov, ale vidno to i z obsahu a ladenia textov o ňom. O Kvačalovi sa vo vtedajších slovenských periodikách vždy píše s veľkou úctou, vďakou a hrdosťou. Jeho osoba a dielo sa pokladá za vzor a mieru medzinárodného úspechu a svetovej úrovne vo vede a výskume, hlavne v oblasti komeniológie. V periodikách juhoslovanských Slovákov v skúmanom období sa o Kvačalovi píše ako o „svojom“ a „roduvernom“, teda ako o osobnosti, ktorá je pevne zakotvená práve do prostredia svojho rodiska a kontextu, ktorý s tým súvisí. Našou povinnosťou je dosiahnutú úroveň a Kvačalom vysoko nastavené kritériá nielen v stálej dynamike evokovať, ale si ich aj naďalej vážiť, upozorňovať na ne a vo vedeckej a celkovej intelektuálnej činnosti aspoň čiastočne dodržiavať.

Pramene

- [ANONYM]: Terézia Kvačalová. In: Dolnozemský Slovák, v Novom Sade, dňa 15. decembra 1902, ročník I., č. 3, s. 29 – 30.
- [ANONYM]: Z minulosti. In: Dolnozemský Slovák, v Novom Sade, 15. júna 1913, ročník XI., č. 6, s. 47.
- [ANONYM]: Druhý deň matičného shromaždenia. In: Národná jednota, Petrovec, v sobotu 20. augusta 1932, číslo 60, s. 3.
- [ANONYM]: Chýry. Vzácný hosť. In: Národná jednota, Petrovec, v sobotu 3. septembra 1932, číslo 62, s. 3.
- [ANONYM]: Chýry. Profesor dr. Ján Kvačala v Petrovci. In: Národná jednota, Petrovec, v sobotu 10. septembra 1932, číslo 62 (sic!), s. 3.
- [ANONYM]: Chýry. Tretí doktorát profesora Jána Kvačalu. In: Národná jednota, Petrovec, v sobotu 24. marca 1934, číslo 12, s. 2.
- [ANONYM]: Profesor dr. Ján Kvačala 5. febr. 1862 – 9. jún 1934. In: Národná jednota, Petrovec, v sobotu 16. júna 1934, číslo 24, s. 1.

- [ANONYM]: Chýry. Komemorácia na počesť dr. J. Kvačalu v St. Pazove. In: Národná jednota, Petrovec, v sobotu 23. júna 1934, číslo 25, s. 2.
- [ANONYM]: Slávnosti sa pripravujú. In: Národná jednota, Petrovec, v sobotu 14. júla 1934, číslo 28, s. 1.
- [ANONYM]: Veľkolepá manifestácia našej spolupatričnosti a jednoty. In: Národná jednota, Petrovec, v sobotu 18. augusta 1934, číslo 33, s. 1.
- [ANONYM]: Slečna Ľudmila Kvačalová sedemdesiatročná. In: Národná jednota, Petrovec, v sobotu 4. januára 1936, číslo 1, s. 3.
- [ANONYM]: Chýry. Náš rodák dr Andrej Mráz docentom na bratislavskej univerzite. In: Národná jednota, Petrovec, v sobotu 17. decembra 1938, číslo 51, s. 3.
- [ANONYM]: Dňa 2. januára t.r. dožila sa sl. Ľudmila Kvačalová.. In: Národná jednota, Petrovec, 4. januára 1941, č. 1, s. 2.
- [ANONYM]: Naše slávnosti. In: Národná jednota, Petrovec, vo štvrtok 9. augusta 1928, číslo 32, s. 1.
- ČAJAK, J., ST.: Profesor dr. Ján Kvačala. In: Evanjelický hlásnik, 1934, č. 7, s. 98 – 99. Časopis vydáva ev. a. v. cirkev v Kráľovstve Juhoslávii. Tlačí Kníhtlačiare úč. Spol. v Petrovci.
- JČJ (Čajak, J., ML.): D. Dr. Ján Kvačala 5. febr. 1862 – 9. júna 1934. In: Náš život. Časopis Matice slov. v Juhoslávii, august 1934, č. 2, s. 49.
- ČAJAK, J.: Rozpomienka na Dr. Jána Kvačalu. In: Náš život. Časopis Matice slov. v Juhoslávii, december 1934, č. 3– 4, s. 102 – 107.
- Č. (Čajak, J.): Slečna Ľudmila Kvačalová. In: Náš život. Časopis Matice slov. v Juhoslávii, 4, apríl 1936, č. 1, s. 60– 61.
- J.(ÁN) K.(VAČALA): Z gymnázia na vysoké školy. In: Národný kalendár, 1925, v Petrovci tlačou a nákladom Kníhtlačiarne účastníarskej spoločnosti, s. 75– 89.

- KVAČALA, J.: Prebúdzanie sa u Slovákov národného povedomia a mladosť Michala Godru. In: Národná jednota, 1929, Petrovec, v sobotu 3. augusta, číslo 84-85, s. 1.
- KVAČALA, DR. J.: Kollárova kázeň slovenská. In: Národná jednota, 1932, Petrovec, v sobotu 17. september, číslo 64, s. 2–3.
- KVAČALA, DR. J.: Pri otváraní činnosti matičnej. In: Národná jednota, Petrovec, v sobotu 1. októbra 1932, číslo 66, s. 1.
- KVAČALA, DR. J.: Pri otváraní činnosti matičnej. In: Národná jednota, Petrovec, v sobotu 8. októbra 1932, číslo 67, s. 1. Litavský, A.: Dr. Ján Kvačala ako komeniolog. In: Evanjelický hlásnik, 1934, č. 6, s. 118–119.
- (I.): Komemorácia na počesť zosnulého dr. Jána Kvačalu v St. Pazove. In: Národná jednota, Petrovec, v sobotu 30. júna 1934, číslo 26, s. 4.
- LITAVSKÝ, A.: Dr. Ján Kvačala ako komeniolog. In: Evanjelický hlásnik, 1934, č. 8, s. 118–119.
- ORMIS, DR. J. V.: Profesor dr. Ján Kvačala. In: Národný kalendár, 1933. Vydáva Kníhtlačiareň úč. spoločnosť v Petrovci, Bážka, Juhoslávia, s. 33–35.
- ORMIS, DR. J.V.: Profesor dr. Ján Kvačala 1882-1934. In: Národný kalendár, 1935, Vydáva a tlačí Kníhtlačiareň účastníarska spoločnosť v Petrovci, s. 49-52.
- (SY): Prednáška o dr. Kvačalovi. In: Národná jednota, Petrovec, v sobotu 18. augusta 1934, číslo 33, s. 3.

Literatúra

- BERNÁT, L. A KOLEKTÍV: Korešpondencia Jána Kvačalu s Jozefom Škultétym. Bratislava: Eko-konzult, 2014, 206 s.
- BERNÁT, L.: Z korešpondencie Jána Kvačalu s priateľmi (Cyrilom Bodickým, Jurom Janoškom, Gustávom Klobušickým, Otokarom Koutským). Trenčín: Trenčianske múzeum, 2019, 206 s.
- KUDLÁČOVÁ, B.: Dejiny pedagogického myslenia I. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, VEDA, 2010, 415 s.

Zoroslav Spevak

RECEPCIJA LIČNOSTI I DELA DR JANA KVAČALE U PERIODIČNOJ ŠTAMPI JUGOSLOVENSKIH SLOVAKA U PRVOJ POLOVINI 20. VEKA

Rezime

Autor u radu istražuje frekvenciju, sadržaj i karakter priloga u periodičnoj štampi jugoslovenskih Slovaka u prvoj polovini 20. veka u kojima se referiše ime i delo svetski poznatog komeniologa dr Jana Kvačale. Autor je istraživanjem obuhvatio par tadašnjih listova i časopisa: društveno-politički mesečnik/ dvonedeljnik *Dolnozemský Slovák* (*Donjozemski Slovak*) (1902 – 1920), društveno-politički nedeljnik *Národná jednota* (*Narodno jedinstvo*) (1920 – 1941), godišnjak *Národný kalendár* (*Narodni kalendar*) (1920 – 1944), časopis za književnost i kulturu *Náš život* (*Naš život*) i verski mesečnik Slovačke evangeličke a.v. crkve *Evanjelický hlásnik* (*Evangelički glasnik*) (1923 – 1944). Na osnovu identifikovanih članaka i priloga, njihove frekvencije, sadržaja i karaktera, autor iznosi zaključak da su ličnost i delo dr Jana Kvačale u njegovom zavičaju bili izuzetno poštovani, njegova razgranata međunarodna aktivnost prvenstveno na polju nauke pomno praćena a njegovi česti boravci u rodnom Bačkom Petrovcu registrovani. Sudeći po analiziranim prilogima u tadašnjoj periodici jugoslovenskih Slovaka, oni su na delo dr. Kvačale bili izuzetno ponosni i nikad nisu prestali da ga smatraju kao jednog od njih, kao svoga, iako je karijeru gradio „po belom svetu“, prvenstveno istražujući po arhivima mnogobrojnih evropskim metropola i kulturnih centara. Za vrhunac iskazanog poštovanja autor smatra izbor dr Jana Kvačale za počasnog predsednika Matice slovačke u Jugoslaviji, koju su slovački intelektualci osnovali godine 1932, o čemu je tadašnja slovačka štampa u Jugoslaviji naširoko pisala kao o događaju od izuzetnog istorijskog značaja.

Ključne reči: dr Jan Kvačala, komeniologija, slovačka periodika, Matica slovačka, Bački Petrovac, Beč.

Zoroslav Spevák

RECEPTION OF THE PERSONALITY AND WORK OF DR. JAN KVAČALA IN THE PERIODICALS OF YUGOSLAV SLOVAKS IN THE FIRST HALF OF THE 20TH CENTURY

Summary

The author explores the frequency, content and character of articles in the periodicals of Yugoslav Slovaks in the first half of the 20th century which make reference to the name and work of the world-famous comeniologist Dr. Jan Kvačala. The research is based on five newspapers and magazines which existed at the time: the socio-political monthly/biweekly *Dolnozemský Slovák* (Lowland Slovak) (1902-1920), the socio-political weekly *Národná jednota* (National unity) (1920-1941), the yearbook *Národný kalendár* (National calendar) (1920-1944), the magazine for literature and culture *Náš život* (Our Life) and the religious monthly of the Slovak Evangelical church *Evanjelický hlásnik* (Evangelical Herald) (1923-1944). On the basis of the articles found, their frequency, content and character, the author concludes that the personality and work of Dr. Jan Kvačala was highly respected in his homeland. His extensive international activity, primarily in the field of science, was closely monitored and his frequent stays in his native Bački Petrovac were duly registered. The analyzed articles in the periodicals of Yugoslav Slovaks of the time suggest that Slovaks were extremely proud of Dr. Kvačala's work and never stopped considering him as one of them in spite of the fact that he built his career all over the world, primarily doing research in the archives of numerous European capitals and cultural centers. The respect Yugoslav Slovaks felt for Dr. Jan Kvačala resulted in his election to honorary president of Matica slovačka in Yugoslavia (founded by Slovak intellectuals in 1932), a historical event which was extensively covered in the Slovak press in Yugoslavia of the time.

Key words: Dr. Jan Kvačala, comeniology, Slovak periodicals, Matica slovačka, Bački Petrovac, Vienna.

SLOVENSKÁ LITERÁRNA VEDA VO VOJVODINE (so zameraním na edíciu *Živý prúd* Slovenského vydavateľského centra)

Abstrakt: Predmetom analýz sú literárnovedné publikácie vojvodinských Slovákov, ktoré v najväčšom počte vyšli v rámci edície *Živý prúd* Slovenského vydavateľského centra v posledných dvoch desaťročiach. Cieľom štúdie je poskytnúť prehľad v oblastiach a metodologických podkladoch daných bádání, zistiť systematickosť vo výskume a publikovaní výsledkov a frekvencovanosť výskumných oblastí.

Kľúčové slová: slovenská literárna veda vo Vojvodine, literárna kritika, teória literatúry, dejiny literatúry, komparatistika, teória prekladu

1 Úvodom

1.1 Predmet výskumu

Literárnovedné bádania vo Vojvodine bezpochyby patria medzi najvýznamnejšie oblasti literárnej kultúry vojvodinských Slovákov. Vedecká recepcia literatúry predstavuje súčasť rozvoja a premien literárneho, metaliterárneho a vedeckého života vojvodinských Slovákov, ktoré doposiaľ neboli predmetom osobitného bádania. Monografia Adama Svetlíka *Premeny literárnej kritiky vojvodinských Slovákov* (2015) zachytáva popri dominantne spracovanej kritickej činnosti jednotlivých osobností aj iné oblasti ich literárneho pôsobenia, tých sa však dotýka len okrajovo. Naša štúdia eviduje knižné publikácie slovenských literárnych bádateľov z Vojvodiny, ktoré v posledných dvoch desaťročiach v najväčšom počte vydalo Slovenské vydavateľské centrum v Báčskom Petrovci v edícii *Živý prúd*, o čom písal Michal Harpáň (Harpáň, 2020a). Jednotlivé literárnovedné knihy vyšli aj v Ústave pre kultúru vojvodinských Slovákov, najmä v edícii doktorských dizertácií a bibliografií, v Ústave pre vydávanie učebníc v Belehrade, Matici srbskej, či Vojvodinskej akadémii vied a umení, avšak edícia *Živý prúd* Slovenského vydavateľského centra prednedávnom vydala svoju v poradí už stú publikáciu. Počet kníh, ako aj ich tematická zameranosť a metodologická rozmanitosť v rámci edície,

a tiež tradícia literárnovedného bádania vo Vojvodine boli motiváciou na konštituovanie nášho analytického prehľadu. V práci budeme klasifikovať literárnovedné bádania podľa oblastí výskumov, identifikovať ich metodologické podklady, zisťovať frekvenciu výskumných tém, systematickosť v bádani a publikovaní výsledkov.

1.2 Metodologické východiská

Literárna veda je odvetvie spoločensko-humanitných vied, ktoré sa zaoberá výskumom umeleckej literatúry z troch hľadísk: teoretického, dejinného a kritického. Podľa týchto aspektov tvoria literárnu vedu tri navzájom sa prepájajúce a dopĺňajúce disciplíny majúce svoje osobitné predmety výskumu. V tradícii európskych, najmä nemeckých a slovanských bádani patria medzi uvedené disciplíny teória literatúry, literárna kritika a dejiny literatúry, na rozdiel od angloamerickej kultúry, kde sa ujal termín *criticism*.¹

Popri triadickom členení oblastí literárnovedných bádani sa ako osobitná teoretická disciplína uvádza literárna komparatistika. Podľa novších teoretických zdrojov, napríklad *Hyperlexikónu literárnovedných pojmov*, literárna komparatistika „je súbor rôznych prístupov k literatúre presahujúci jednotku národnej literatúry. Komparatistický výskum sa venuje z rôznych teoretických pozícií otázkam, akými sú vplyv a recepcia, problematika literárnych druhov a žánrov, periodizácia dejín literatúry, postavenie literatúry v rámci kultúry, literárny preklad, vzťah literatúry a umenia, vzťah literatúry a vedy a pod.“ (<http://hyperlexikon.sav.sk/sk/pojem/zobrazit///literarna-komparatistika>). Nielen z uvedenej definície, ale aj z

¹ Od začiatku 21. storočia sa aj do angloamerického kultúrneho a vedeckého povedomia dostáva pojem literárna veda (*literary science*). Aj keď pojem *science* sa v danom kontexte vzťahuje na prírodné vedy, pod vplyvom slovanských a nemeckých bádani a ich internacionalizácie nachádzame uvedenú syntagmu v literárnovedných štúdiách buď písaných v angličtine alebo preložených do tohto jazyka. Aj pojmoslovie sa v dôsledku rozdielného názvoslovia v rámci literárnovedných výskumov v jednotlivých jazykoch odlišuje. Problematickým sa ukázal preklad pojmu lyrický subjekt, charakteristický pre trojité genologické členenie literatúry na lyriku, epiku a drámu v nemeckých a slovanských bádaniach do angličtiny, keďže sa v genologických výskumoch tejto kultúry odlišujú dve kategórie – *poetry* a *fiction*. Opäť, pod vplyvom čoraz častejšieho prekladania textov z iných jazykov do angličtiny, aj lyrický subjekt našiel svoje umiestnenie v tomto jazyku najčastejšie ako *subject* alebo *lyrical subject*.

teoretického bádania na Slovensku a v širšom priestore sa ukazuje, že do oblasti literárnovedných výskumov patrila aj teória umeleckých prekladov ako poddruh komparistiky. Dnes sa translatológia vyvíja ako osobitná interdisciplinárna oblasť, na čo ukazujú niektoré ďalšie poznatky: „V štruktúre literárnej vedy môžeme na základe taxonómie Eduarda Petrů (1999, s. 21) prisúdiť translatológii miesto pomedznej disciplíny, zasahujúcej svojím zameraním dovnútra literárnej vedy i mimo nej“ (<http://hyperlexikon.sav.sk/sk/pojem/zobrazit///translatologia>). Od 70. rokov 20. storočia sa teória a prax prekladu začala vyvíjať ako samostatná vedná disciplína, ktorá sa na Slovensku etablovala najmä vďaka Antonovi Popovičovi, ktorého názory na preklad sú medzinárodne uznávané. Nemožno si však odmyslieť iné výskumy prekladov, ktoré prebiehali súčasne s Popovičovým bádáním, ku ktorým v rámci literárnovednej komparistiky v slovenskom a širšom kontexte prispel Dionýz Ďurišin.²

Výskum slovenskej menšinovej (krajanskej) literatúry sa vždy uskutočňoval vo viacerých disciplínach. Ešte v osemdesiatych rokoch minulého storočia Michal Harpáň konštatoval: „Naše úzke literárne prostredie neumožňuje, aby si literárnovední pracovníci užšie vymedzili pole svojho pôsobenia. Aj dnes sa pred nás súčasne kladú úlohy literárnokritické, literárnohistorické, literárnoteoretické“ (Harpáň, 2005, s. 53) a – doložili by sme – aj komparatistické, aj keď nie všetky boli dostatočne metodologicky podložené. Slovenská literárna veda v Srbsku (aj keď mala primárne slovackistické pole výskumu – slovenskú a slovenskú vojvodinskú literatúru) sa pre špecifickosť existencie a vývinu v interliterárnych prienikoch s väčšinou, ale aj inými menšinovými literatúrami v Srbsku, nie menej s celoslovenskou literatúrou a európskymi a svetovými literárnymi procesmi, realizovala vo viacerých literárnovedných disciplínach. Pri mapovaní publikačných vystúpení edície Živý prúd Slovenského vydavateľského centra si budeme všímať knihy, v ktorých sú zastúpené minimálne dve literárnovedné disciplíny buď zvlášť alebo v prepojení, ako aj

² Viac o vývine a premenách dejín myslenia o preklade na Slovensku v monografii Libuše Vajdovej a kolektívu autorov: *Myslenie o preklade na Slovensku*, Kalligram, 2015. O teoretickom chápaní prekladu Dionýza Ďurišina som tiež písala v prehľadovej štúdii: *Teoretické podklady k výskumu prekladov slovenskej literatúry do srbčiny*. In: *Interdisciplinárny prístup k súčasným procesom v slovenskom jazyku, literatúre a vzdelávaní v kontexte slovensko-srbských relácií vo Vojvodine*. Ed.: Marína Šimáková Speváková. Novi Sad: Filozofski fakultet, 2018.

komparatistické štúdie a texty o prekladoch. V štúdii sa nebudeme zaoberať knihami esejí, úvah a kritik najmä pre ich subjektívno-objektívnu žánrovú príslušnosť.

2 Literárnovedné publikácie vojvodinských Slovákov so zameraním na edíciu *Živý prúd Slovenského vydavateľského centra*

Edíciu *Živý prúd Slovenského vydavateľského centra* otvorili a uzavreli knihy Michala Harpáňa (1944), najmarkantnejšej literárnovednej osobnosti z radov vojvodinských Slovákov. Najmarkantnejšej preto, že jednak v danej edícii vydal najväčší počet literárnovedných štúdií, jednak pre jeho vedecký prínos do všetkých literárnovedných oblastí, ako aj do výchovy generácií literárnovedných bádateľov vo Vojvodine. Prvou publikáciou edície *Živý prúd* je Harpáňova kniha *O Paľovi Bohušovi* (1999). Aj keď titul naznačuje úzku tematickú vyhranenosť a zameranosť na tvorbu Paľa Bohuša, kniha nepredstavuje literárnovednú monografiu. Ide o súbor desiatich textov rozmanitej žánrovej príslušnosti, od štúdií, analyticko-interpretáčnych textov, recenzií, po kriticko-esejistické čítanie a nekrológ. Samotný autor sa o knihe vyjadruje ako o „súbore statí o básnikovi Paľovi Bohušovi“ (Harpáň, 1999, s. 137). Centrálna osobnosť tejto knihy, básnik Paľo Bohuš, je portrétovaný najprv z kontextuálneho aspektu najmä v štúdiu *Básnické paradigmy panónskeho archetypu*. Tá štúdia vznikla ako individuálny výstup v rámci výskumného projektu, ktorý podporil Fond pre otvorenú spoločnosť v rokoch 1993 – 1994 a najprv bola publikovaná ako príloha časopisu *Dolnozemský Slováč* v roku 1996. V štúdii sa poukazuje na Bohuša ako na centrálnu osobnosť v kontexte slovenskej dolnozemskej poézie, pričom treba vyzdvihnúť Harpáňovo metodologické východisko, spočívajúce v prepojení priestorovo-areálovej paradigmy a jej mytologicko-archetypálnej interpretácie. Michal Harpáň, na základe bádania Františka Mika, v štúdii eviduje priestorovú paradigmu (nový domov, domovina, dom, salaš, zem-rodíčka, mikrotoponymá, rovina a jej konkretizácie v strniskách, konopiskách, chmeľnici, vinici, dyňovisku, humne, divých rastlinách, v motíve dažďa, studne, vody), antropologickú paradigmu (otcov a materí, starých otcov a starých materí), obradovú paradigmu (motívy čardáša a čikóšov a početné etnografické motívy), ktoré sa však významovo navzájom prepájajú. V štúdiu *Básnické paradigmy panónskeho archetypu* sa vskutku originálne interpretuje slovenská dolnozemska poézia. Táto interpretácia zapôsobila na interpretácie Adama Svetlíka, Zuzany Čížikovej a bola teoreticko-interpretáčným východiskom aj pre autorku tohto príspevku. O širšom význame danej Harpáňovej štúdie písal aj Adam Svetlík konštatujúc, že: „zasvätenými prehľadmi básnickej, prozaickej a esejistickej tvorby dolnozemských Slovákov Harpáň

tu [v štúdií *Básnické paradigmy panónskeho archetypu*- pozn. M. Š. S.] vlastne načrtol svojrázne dejiny slovenskej dolnozemskej literatúry“ (Svetlík, 2015, s. 123). Popri literárnoteoretickej štúdií a kriticko-interpretačných sondách do poézie Paľa Bohuša (*Tradičné a moderné v poézii Paľa Bohuša, Nemať nedostatku, Poeta ridens a lacrimans, Mýtotvorné prvky v poézii Paľa Bohuša, Bohušovo esejistické rozprávania, Bohušove výzvy a vyznania*) kniha obsahuje i dve komparatistické štúdie. Prínosom do translatologických bádanií vojvodinských Slovákov je analytická štúdia *Typológia posunov v autorskom preklade*, v ktorej Harpáň na príklade autopríkladov (ako osobitného javu v teórii prekladu) troch najvýznamnejších bilingválnych autorov, Viery Benkovej, Paľa Bohuša a Víťazoslava Hronca (ako jediného biliterárneho autora)³ Harpáň sleduje premeny v poetike originálnych a preložených veršov uvedenej trojice. Štúdia vznikla na teoretických podkladoch Antona Popoviča o posunoch v preklade (z anglického *shift-posun*, ktorou sa zaradil medzi špičkové mená svetovej translatológie)⁴ a je jednou z reprezentatívnych príkladov aplikovanej teórie. Druhou komparatistickou štúdiou s názvom *Ján Smrek a Paľo Bohuš* Harpáň zaznamenáva styčné body medzi ich básnickou tvorbou a chápaním poslanca poézie a básnickými osudmi: „V tvorbe oboch básnikov totiž nielenže nevidno ostrejšej deliacej čiary medzi estetickým a etickým, ale ani podstatnejších rozdielov medzi týmito kategóriami“ (Harpáň, 1999, s. 128). Chronologicky v poradí druhá kniha Michala Harpáňa, ktorá vyšla v edícii *Živý prúd, S literárnou vedou a kritikou* (2005) obsahuje trinásť štúdií z oblasti literárnej teórie a metodológie literárnej vedy (*Podnetnosť novej literárnej vedy, Mukařovský stále aktuálny a podnetný*) a tiež recenzie literárnovedných monografií (*Hodnoty a literárny proces* Františka Mika, *Romány a mýty* Milana Šútovca, *Komunikačné projekty literárnej vedy* Antona Popoviča, *Podstatné otázky literárnej vedy* – o knihe *Od formalizmu ka semiotici* Novicu Petkoviča). Treťou oblasťou publikácie sú príležitostné portréty literárnovedných osobností z radov vojvodinských Slovákov – Jána Kmeťa, Samuela Boldockého, ako aj štúdia venovaná básnickej a lingvistickej tvorbe Miroslava Dudka. Kniha obsahuje aj literárnokritické medailóny o esejach Paľa Bohuša, vedeckej

³ Pojem biliterárnosť tu chápeme v súlade s definíciou Dionýza Ďurišina: „Nejde tu o idylické spolužitie týchto literatúr v priebehu dejín, ale o vzájomnú dialektickú a funkčnú výmenu hodnôt, pri ktorej sa uplatňovali tak integračné, ako aj diferenciacne, ale najmä spomínané komplementárne tendencie, vyplývajúce z variability sociálnych a ekonomických podmienok, zo štátotvorných faktorov, z geografických či konfesijných a iných momentov“ (Ďurišin, 1975, s. 314).

⁴ O recepcii Popovičovej teórie umeleckého prekladu som písala v štúdií *U komunikácii sa Antonom Popovičom*, ktorá vyšla v časopise *Slavistika* (XXIII/2, 2019).

syntéze Petra Andrušku *Literárna tvorba Slovákov z Dolnej zeme*, o knihe *Zaviate šľapaje* Jána Labátha, *Prehodnocovaní hodnôt* Samuela Boldockého, *Poetike presahu* Adama Svetlíka, knihe denníkov Vladimíra Lutrova (V. A. Hronca) *Stretnutie s Minotaurom* a opäť o knihe Jána Kmeťa – *Erby a ohniská*, Miroslava Dudka *Úvod do textiky*, Michala Babiaka *Literatúra a kontext*. Kniha sa končí fundovanými vedeckými štúdiami o literárnovednej tvorbe Jiřího Levého, Petra Zajaca a Františka Mika. Kniha *S literárnou vedou a kritikou* zachytáva kľúčové body vo vývine slovenskej literárnej vedy, ktorá vznikala ako dedičstvo štrukturalizmu v druhej polovici minulého storočia. Ján Števček, František Miko, Anton Popovič, Jiří Levý, Ján Mukařovský, Milan Šútovec a Peter Zajac sú vnímaní ako osobnosti, ktoré vyvinuli vlastné teoreticko-metodologické koncepty a predstavujú piliere, na ktorých sa mení a rozvíja súčasné teoretické myslenie na Slovensku. V paralelnom pláne kniha zachytáva časť literárnovedného bádania medzi vojvodinskými Slovákami v druhej polovici 20. storočia analýzami metodológie Jána Kmeťa a Samuela Boldockého. Štúdie a recenzie vznikali od osemdesiatych rokov 20. storočia do začiatku 21. storočia a z dnešnej perspektívy ich môžeme vnímať ako ukazovatele teoreticko-metodologického vývinu samotného Harpáňa. Ako dodatočnú poznámku tu môžeme uviesť, že Harpáňovo poznanie danej problematiky najlepšie vidno v obsiahlej monografii *Modeli i diskursi nauke o književnosti* (Službeni glasnik, 2018), ktorá je reprezentatívnou syntézou Harpáňovej vedeckej a prekladateľskej osobnosti a umožňuje širšiemu (srbskému) auditóriu poznať výber a premeny slovenskej literárnej vedy od 30. rokov 20. storočia.

V teoretickom myslení Michala Harpáňa treba osobitne vyzdvihnúť štúdie o koncepcii svetovej literatúry Dionýza Ďurišina, pojme a vývinovej typológii medziliterárnych spoločenstiev, ktoré autor publikoval v knihe – *Scripta manent* (2014). Uvedené interpretácie Ďurišina profesor Harpáň publikoval aj v srbskom jazyku,⁵ čím umožnil ich uplatnenie aj v širšom kontexte. Potenciál Ďurišinových štúdií je stále citeľný, dnes silnejší práve za hranicami Slovenska, na čo poukazujú viaceré štúdie, napríklad štúdia Libuše Vajdovej v časopise *World Literature Studies*.⁶ Ďurišinova perspektíva ponúka teoretickú platformu na obsiahnutie procesuálnych

⁵ V Zborníku *Književnost na jezicima manjina u Podunavlju* (Beograd, Institut za književnost i umetnost, 2004), potom v monografii *Poglavlja iz slovačke književnosti i nauke o književnosti* (Novi Sad, Matica srpska, 2019).

⁶ Ide o štúdiu *Priestorové myslenie a literárny proces*, publikovanú v čísle 12/2020 v časopise *World Literature Studies*.

literárnych javov tak z hľadiska vonkajších okolností rámcujúcich ich premeny (napríklad zmeny štátnych hraníc), ako aj imanentných, vnútorných. Myslíme tu na literatúry, ktoré vznikajú v medzipriestoroch, v ktorých neprestajne plynie dialóg viacerých kultúr ako imanentná zložka života. Kniha *Scripta manent* obsahuje tri časti, pričom druhú časť tvoria dejiny literatúry a tretiu literárnointerpretačné sondy. Zo všetkých tu uvedených kníh Michala Harpáňa práve táto prezentuje najrozmanitejšie oblasti výskumov. Popri teoretickej časti zahrnuje Harpáňove literárnohistorické práce o (celo)slovenskej medzivojnovej poézii a literárnej vede tohto obdobia. Ide o publikovanie časti z *Dejín slovenskej literatúry* (2. zväzok) Imricha Sedláka a kolektívu, na ktorej sa podieľal aj Michal Harpáň. Tretiu časť tvoria tri žánrovo odlišné texty – esej o melanchólii, komparatistická recepcná štúdia o Miloradovi Pavićovi v slovenskej literatúre a analyticko-interpretačná štúdia o štruktúrach naratívneho priestoru Vilikovského románu *Posledný koň Pompejí*. Štúdia o Vilikovskom je autorom preložená zo srbčiny a je tiež doslovom prekladateľa k srbskému vydaniu Vilikovského románu. Štúdia odráža autorovo poznanie viacrozmernosti Vilikovského diela, zároveň je dobrým sprievodcom k prenikaniu do hlbších vrstiev tvorby tohto slovenského prozaika. V edícii *Živý prúd Slovenského vydavateľského centra* vyšli ešte dve knihy Michala Harpáňa – *Predslovy a doslovy* (2009) a *Súradnice literatúry* (2020). *Predslovy a doslovy* približujú autorove štrukturalisticko-semiologické sondy do slovenskej vojvodinskej a dolnozemskej literatúry, ktoré odzrkadľujú autorovu systematickosť v bádani a účasť v komunikačných procesoch literatúry. Prostredníctvom predslovov a doslovov k tvorbe Janka Čemana, k básňam a esejám Paľa Bohuša, k Čajakovej *Rodine Rovesných*, Labáthovej básnickej tvorbe, Kmeťovej kritikej a kultúrnej činnosti, ale aj tvorbe Ondreja Štefanka a Jána Ondruša Michal Harpáň informoval širšiu verejnosť a zároveň ich tvorbu kontextualizoval a umiestňoval do kontinuity historických premien. Preto tieto úvodné a záverečné texty Michala Harpáňa v niekoľkých antológiách (*Svetlá v kozube*, *Rodisko hmiel*, *Savremena poezija Vojvodine*, *Hlboké koľaje*, *Medzi dvoma domovmi I.*) a výberoch z tvorby autoriek a autorov (*Noc v apríli*, *Prameň a počiatok*, *Rosa, kam len oko dovidí*) svedčia aj o premenách slovenskej vojvodinskej literatúry v časovom rozpätí od roku 1971 po rok 2008, v ktorom boli prvýkrát publikované. Štúdie v knihe *Súradnice literatúry* (2020) sú ďalším ukázkovým príkladom literárnovednej činnosti Michala Harpáňa – literárnohistorickej, literárnoteoretickej a literárnokritickej. Z dejinného aspektu sa autor zamerail na dielo Jána Kollára a Šafárikov verš, ako aj na články Jozefa Podhradského v *Slovenských pohľadoch* (1881–1916). *Súradnice literatúry* sú zamerané prevažne na novodobú literatúru – Bohušove pamäti z väzenia v Československu 1951–1955, príspevky o literárnej

a kultúrnej minulosti Slovákov vo Vojvodine Michala Babinku, diela troch slovenských prozaikov, ktoré profesor Harpáň preložil do srbčiny – Dušana Kužela (o románe *Lampa*) a poviedky Pavla Vilikovského a Dušana Mitanu. Ďalšia časť knihy opäť približuje Harpáňov literárnovedný výskum na Slovensku, a to v novších štúdiách venovaných Františkovi Mikovi, Oskárovi Čepanovi a Antonovi Popovičovi. Z oblasti slovensko-srbských literárnych a kultúrnych vzťahov je v tejto knihe porovnávacia štúdia o typológii prózy srbského spisovateľa Momčila Nastasijevića a slovenskej prózy naturizmu (František Švantner), štúdia o prekladoch básní Laca Novomeského do srbčiny a chorvátčiny, o knihe Stevana Raičkovića *Slovenske rime* a o preklade knihy srbského básnika Jovana Zivlaka *Trojnožka* do slovenčiny. Knihu uzatvárajú tri rozhovory s autorom, v ktorých sa zmieňuje o svojich dlhodobých vedeckých záujmoch.

Najväčší počet literárnovedných kníh v edícii *Živý prúd* vydal Michal Harpáň, iniciátor štrukturalistického a semiologického prístupu vo vojvodinskej slovenskej literárnej vede, systematický sledovateľ novodobých prúdov v literárnej vede na Slovensku, najmä teoretických a metodologických východísk Františka Mika, ktoré potom primerane uplatňoval v historických, kritických, teoretických, komparatistických, tiež translatologických analýzach a o ktorých – tak ako o novodobej slovenskej literatúre hornozemských a dolnozemských priestorov – vedecky fundovane informoval širšiu čitateľskú obec. Aj uvedené literárnovedné monografie Michala Harpáňa poukazujú na to, že stredobodom jeho vedeckých záujmov sú: súčasná slovenská literatúra, slovenská literatúra vo Vojvodine, južnoslovansko-slovenské kultúrne a literárne vzťahy a teória literatúry. Už sme písali o tom, že úloha Michala Harpáňa v konštituovaní recepcie slovenskej vojvodinskej literatúry v širšom kontexte (slovenskom a srbskom) je nemalá. Autorove knihy nielen v edícii *Živý prúd*, ale aj v iných vydaniach na Slovensku, v Rumunsku a v Srbsku možno brať ako príklady dôsledne uplatnenej metodológie, no tiež ukážku toho, na čo je potrebné v nových výskumoch nadväzovať.

Literárnovedné dielo Jozefa Valihoru (1946 – 2020), profesora na Oddelení slovistiky Filozofickej fakulty v Novom Sade, sa nieslo prevažne v znamení evidovania literárnej a kultúrnej minulosti vojvodinských Slovákov a translatologickej problematiky. Svedčí o tom aj literárnovedná monografia *Aspekty literatúry a kultúry* (2001), prvá z dvoch kníh publikovaných v edícii *Živý prúd*. Štúdie a články vznikali v rozpätí 70. – 90. rokov a sledujú kultúrnu, osvetovú, literárnu a prekladateľskú činnosť rodiny Mičátkovej so zameraním na miesto Jána Mičátka v kultúrnych dejinách vojvodinských Slovákov a úlohu Vladimíra Mičátka v *Dolnozemskej Slovákov*. V

druhej časti monografie Valihora uvádza päť analytických textov týkajúcich sa tvorby Juraja Tušiaka. Valihora najprv vykreslil Tušiakov literárny profil od básnického, prozaického diela cez tvorbu pre deti a mládež až po autorovu prekladateľskú činnosť, zatiaľ čo v osobitných štúdiách bližšie interpretoval najprv prvotiny a poéziu v zbierke *Maliny v januári*, potom sondaľ Tušiakov básnický cyklus *Sedem vravení*: „Číslo sedem konotuje celú sieť mytologických a biblických symbolických významov a slovesné podstatné meno *vravenie* v tomto prostredí sa často chápe ako ľudový, nárečový prvok. Tak sa už v samotnom názve *Synfoniety o našich otcoch* v priamom kontakte stretávajú mytologické a folklórne prvky, ktoré odkazujú na vlastnú podstatu celého cyklu“ (Valihora, 2001, s. 70). Po analýze posledného obdobia básnickej tvorby Juraja Tušiaka a jeho básnických cyklov Valihora tentoraz v komparatívnej analýze interpretoval Tušiakovu prozaickú knihu *Krčma a Lesná studienka* Viery Benkovej. Vo svojich analýzach Valihora vychádza z tematicko-motivickej základne, citlivo interpretuje autorov štýl a hľadá spoločnú motivicko-významovú niť pre útvary Juraja Tušiaka a Viery Benkovej. Symbolicky pomenovaná je tretia časť knihy – *Ceruzou a pluhom*, v ktorej sú zaradené interpretačné sondy o poviedkarovi, dramatikovi a románopiscovi Jankovi Čemanovi, vojvodinskom predstaviteľovi prózy s dedinskou tematikou. V tretej časti pomenovanej *Literárna mozaika* sa Valihora venuje dielu viacerých vojvodinských prozaikov s dedinskou tematikou: Pavlovi Čáňimu, románom Miroslava Kriváka, literárnemu profilu Jána Kopčoka a mozaiku dopĺňajú recenzie Harpáňovej monografie *Poézia a poetika Michala Babinku*, a recenzie kníh *Antológia povojnovej poézie* a *Generácia vo vlastnom tieni* Vít'azoslava Hronca. Ako recenzent Valihora upriamuje pozornosť na všetky zložky analyzovaného diela – tematické, kompozičné a metodologické, vysoko hodnotí prínos Michala Harpáňa do súčasnej literárnej vedy a jeho monografiu oceňuje ako modelovú. *Aspekty literatúry a kultúry* uzaviera časť venovaná literárnym stykom v publicistike (v *Národnej jednote*, v *Národnom kalendári*), prekladom z juhoslovanských literatúr v *Rozhladoch*, recepcii literárneho diela Branislava Nušica u Slovákov vo Vojvodine a Ferkovi Urbánkovi v divadelnom živote Slovákov v Juhoslávii. Možno konštatovať, že monografia *Aspekty literatúry a kultúry* Jozefa Valihoru je prínosom do literárnych výskumov minulosti a zároveň predstavuje materiál, na ktorom možno stavať najmä súčasné výskumy prekladov.

Básnická a prozaická tvorba Juraja Tušiaka (2010) Jozefa Valihoru je výsledkom minucióznej analýzy tvorivého korpusu (predovšetkým pre dospelých) tohto slovenského vojvodinského spisovateľa a prekladateľa. Monografia je rozdelená do piatich väčších celkov, pričom každá časť pozostáva z menších kapitol zameraných na

osobitné tematicko-poetologické celky v tvorbe autora. Vstup do problematiky je podaný cez perspektívu osobnosti a diela Juraja Tušiaka, no nie cez pozitivistický biografizmus, ale prepojenosť a súvislosť spisovateľskej a redaktorskej, či novinárskej činnosti, ktorou sa autor živil najväčšiu časť života. V Tušiakovej publicistickej činnosti Valihora vyzdvihuje beletristický štýl a prejav umeleckej tváre autora. Analytická časť knihy sa začína kapitolou o poézii „v bielom rúchu“ (Valihora, 2010, s. 33). Ide o básne mladosti, v ktorých Valihora sleduje autorove premeny a poetické zrenie a najväčšiu pozornosť upriamuje na Tušiakov cyklus *Sedem vravení*. Valihora pri konkrétnych interpretáciách eviduje dobovú vojvodinskú kritiku, cituje z textov Jána Kmeťa, Samuela Čemana, Paľa Bohuša, Michala Harpána, Víťazoslava Hronca a pridáva vlastné komentáre. Podobnou metodológiou, konfrontujúc kritickú recepciu a vlastné postrehy, Valihora naďalej analyzuje vývinové etapy Tušiakovej prozaickej tvorby – *Obdobie prozaického sentimentalizmu, Krok k novej próze a Vrcholné prozaické prejavy*, všímajúc si štruktúru, tematicko-obsahovú a významovú náplň, podiel a funkciu epických a lyrických prvkov, vzťahy medzi fikciou a realitou najmä v najvyzretejšej Tušiakovej knihe noviel *Krčma*, naznačujúc jej recepciu v srbskom kontexte. Valihora neustále poukazuje na Tušiakov nemalý prínos do vývinových premien povojnovej slovenskej vojvodinskej literárnej tvorby, no osobitne sa na to sústreďuje v časti *Viacdimenzionalnosť Tušiakovej literárnej tvorby*, kde sa uvádza aj autorova tvorba pre deti: „Ak sa v literárnej tvorbe pre dospelých stal spolutvorcom novej fyziognómie slovenskej poézie a prózy vo Vojvodine v rokoch po druhej svetovej vojne, v literatúre pre deti a mládež ho možno pokladať za jedného z priekopníkov a najdôslednejších pestovateľov modernejších a moderných tendencií v tejto literárnej oblasti“ (Valihora, 2010, s. 172). Osobitnú kapitolu tvorí analytická štúdia Tušiakovej prekladateľskej činnosti, v ktorej Valihora zaznamenáva tri tvorivé obdobia: sporadické preklady, obdobie dozrievania, obdobie najintenzívnejšej prekladateľskej aktivity a najkvalitnejších dosahov (2010, s. 197 – 210). Súčasťou monografie je aj vzácny bibliografický súpis Tušiakových literárnych prác pre dospelých a pre deti obsahujúci 230 poetických jednotiek, 15 prozaických jednotiek pre dospelých, 367 básnických jednotiek pre deti a 236 jednotiek prózy pre deti. Druhú časť bibliografie tvoria Tušiakove preklady, ktoré obsahujú 227 prekladov poézie, 147 prozaických prekladov a tri preklady dramatických textov. Na základe kvantity, ale predovšetkým prekladateľskej zanietenosti a kvality prekladov považuje Valihora Tušiaka za jedného z „najdôslednejších nasledovateľov Vladimíra Mičátka v sprostredkovaní inonárodných literatúr slovenskému čitateľovi, nielen u nás vo Vojvodine“ (2010, s. 5). Adam Svetlík ocenil „punktičkársko-pedantný prístup“ k rozboru literárneho diela Jozefa Valihoru: „Kritické čítanie literatúry Jozefa Valihoru je od začiatku poznačené kritikovým úsilím

o objektívny, presný, faktografický, slovom vedecký výskum“ (Svetlík, 2015, s. 163), v čom Svetlík videl „vplyv vtedajších scientistických, predovšetkým formalisticko-štrukturalistických tendencií v juhoslovanskej a slovenskej (vojvodinskej) literárnej kritike“ (Tamže).

Kniha *Kontúry slovenskej vojvodinskej literatúry a kultúry* (2011) Jarmily Hodoličovej (1952) je tematicky, metodologicky a žánrovo rozmanitá, obsahuje štúdie, výskumy, recenzie, kritické komentáre, prehľadové štúdie a predstavuje svojrázny prierez autorkinou literárnovednou činnosťou. Je rozdelená do viacerých tematických častí, najväčší počet textov je venovaný literárnej a kultúrnej minulosti slovenských autorov vo Vojvodine, počnúc Albertom Martišom. Časť venovaná Martišovi sprístupňuje autorov život a dielo, jeho boj o povšimnutie tvorby kritikou a tiež kritickú recepciu, ktorej sa mu dostalo až po smrti. Autorka spracúva všetky dostupné materiály o živote, diele, korešpondencii A. Martiša (získanej v Archíve Matice slovenskej v Martine), na základe ktorých autora situuje do literárneho a kultúrneho kontextu a usúvzťahuje s tematicko-motivickými charakteristikami diela. Časť venovaná tvorbe Martiša predstavuje autorkinu predtým nepublikovanú magisterskú prácu a dopĺňa ju štúdia zameriavajúca sa na analógie medzi tvorbou Martiša a Maršalla-Petrovského, ako aj článok o prínose rodiny Čajakovcov do literatúry a kultúry na vojvodinskej Dolnej zemi. Z uvedeného a tiež ďalšieho textu pod názvom *Svetozár Hurban-Vajanský a vojvodinské prostredie* sa čitateľ, okrem iného, dozvie aj o rodinných väzbách Čajakovcov, či Hurbanovcov. Ďalšiu oblasť štúdií tvoria panoramaticky orientované výskumy ženského hnutia vojvodinských Sloveniek. Ide o evidovanie kultúrneho, literárneho, redaktorského, či prekladateľského zástoja Eržiky Mičátkovej, Ľudmily Hurbanovej, Maríny Maliakovej, Blanky Fabryovej, Štefanie Mičátkovej, pričom Hodoličová sa zameriavala na odhaľovanie súvislostí medzi bio-bibliografickými poznatkami o autorkách a ich dielom. Druhú časť knihy uzaviera popis projektu *Slovenky – Životné príbehy Sloveniek vo Vojvodine*, na ktorom sa podieľala ako členka výskumného tímu. Osobitne sa Hodoličová venovala výskumu problematiky školstva a vzdelávania Slovákov vo Vojvodine neskôr aj v prepojení s výskumom slovenskej vojvodinskej literatúry pre deti. Autorka hodnotila učebné osnovy a čítanky pre slovenské základné školy a gymnáziá v žánrovo rozmanitých textoch (recenziách, prehľadových textoch, štúdiách). V štyristo stranovej knihe Hodoličová ďalej poskytuje informácie o slovenských periodikách vo Vojvodine (*Národnom kalendári*, slovenských časopisoch pre deti a mládež, *Novom živote*), kde sa zameriava na ich obsahy v časovo vymedzenom období, tiež na recenzie a sondy do vojvodinskej literárnej tvorby pre dospelých. Najobsiahlejšiu časť knihy tvoria autorkine štúdie z dejín slovenskej

vojvodinskej literatúry pre deti a hodnotenia dobovej tvorby z danej oblasti. Štúdie a recenzie o slovenskej vojvodinskej literatúre pre deti prezrádzajú úsilie o zachytenie funkcií tvorby vojvodinských autorov pre deti, sledovanie jej vývinových premien a rozvoja cez hodnotenie jednotlivých autorských kníh a antológií. Napríklad o knihe Tomáša Čelovského *Sen noci prvoaprílovej* Hodoličová píše: „Čelovského prózy sú detstvom dnešných čias. Budú určite vedieť vzbudiť záujem o takéto čítanie, ktoré má napínavý dej, rýchly spád udalostí a jednoduchú charakterizáciu osôb, ktorú si čitatelia dokonca môžu rozšíriť detskou konfabuláciou.“ (2011, s. 324). O antológii Zoroslava Jesenského *Postavím si palác z palacíniek* (1996) autorka konštatuje, že je zostavená dobre a premyslene; „preto túto knihu úprimne odporúčame deťom i dospelým, nielen u nás, ale aj na Slovensku“ (Hodoličová, 2011, s. 330). Kniha *Kontúry slovenskej vojvodinskej literatúry a kultúry* sa končí bibliografiou prác zaradených do knihy, ktorú vypracoval Vítazoslav Hronec, autorkiným resumé v troch jazykoch a menným registrom, ktorý zostavil Jaroslav Čiep. Do knihy je zaradená aj poznámka Vladimíra Valentíka o ilustráciách Svetlany Gaškovej. Možno konštatovať, že táto kniha sprístupňuje polia literárnej histórie a kritiky, ako aj rozmanité spôsoby literárnovednej činnosti Jarmily Hodoličovej.

Ďalšie literárnovedné monografie v edícii *Živý prúd* patria autorom staršej strednej generácie, Adamovi Svetlíkovi (1961) a Zuzane Čížikovej (1971). Obaja odštartovali svoju akademickú kariéru ako študenti a asistenti profesora Michala Harpáňa. Svetlík na Filozofickej fakulte Univerzity v Novom Sade a Čížiková na Filologickej fakulte Univerzity v Belehrade. V edícii *Živý prúd* vyšli dve monografie Adama Svetlíka. *Poézia vojvodinských Slovákov v druhej polovici 20. storočia* (2007), autorova prepracovaná dizertačná práca, o osem rokov neskôr *Premeny literárnej kritiky vojvodinských Slovákov* (2015). Obe patria do oblasti literárnovedných monografií a predstavujú jednu časť Svetlíkovej vedeckej činnosti, okrem esejistickej tvorby a v poslednom období aj analýz súčasnej slovenskej prózy. *Poézia vojvodinských Slovákov v druhej polovici 20. storočia* analyticko-syntetickým spôsobom a prevažne semiotickou metódou podáva premeny slovenskej poézie vo Vojvodine v jej najplodnejšom období zrenia a rozmachu – v druhej polovici 20. storočia. Monografia je výsledkom interpretačných analýz knižných a časopisecky uverejnených básní od 40. rokov 20. storočia po koniec 20. a začiatok 21. storočia. To znamená, že časť výskumu Svetlíka bola zameraná na literárnohistorickú rekonštrukciu, v ktorej sa autor opieral jednak o dobové zdroje a interpretačné sondy do tejto poézie (predovšetkým M. Harpáňa a V. Hronca). Svetlík v monografii vykazuje svojský prístup v interpretácii básnických javov a usúvzťažňuje ich v rozpoznateľnom esejistickom štýle. Kniha

pozostáva zo šiestich kapitol, ktoré sú metaforicky pomenované (*Rozsievači generácií, Modernistickí tradicionalisti, Čas všedný a čas sakrálny, Odvaha k pozitívnej vízii, Poézia katastrofizmu, Hovorenie v úvodzovkách*), za nimi sú chronologicky a podľa generačnej a poetologickej príslušnosti autorov vymedzené interpretačné časti. Svetlík pristupuje k problému sústredením sa na konotačný potenciál jednotlivých motívov, ktorý usúvzt'ážňuje s príslušnými nadradenými významovými celkami autora (názvom cyklu, zbierky, poetologickým princípom či životnou filozofiou autora a pod.) a poukazuje na možné významové denotáty, spoločné významové body, zatrieduje tvorbu do nadradeného (generačného, poetologického) celku. Svetlíkove interpretácie sú ucelené, ale svojským štýlom aj otvorené. „Biele miesta“ v interpretačných sondách autor dosahuje tzv. hovorením v úvodzovkách, ktoré sa stalo svojráznym znakom jeho poetiky (Svetlík vydal aj rovnomennú knihu esejí), ktoré čitateľovi možnú spolu s autorom pochybovať o (dvoj)zmysle uvedených tvrdení. *Premeny literárnej kritiky vojvodinských Slovákov* (2015) sú literárnohistorickou sondou Adama Svetlíka do problematiky vývinových premien literárnej kritiky vojvodinských Slovákov. Publikovanie monografie je výsledkom niekoľkoročnej činnosti zbierania, analýz a klasifikácie textov zameraných na interpretáciu, hodnotenie, kontextualizáciu a reflexiu literárneho textu v kultúre vojvodinských Slovákov. V tejto monografii sa autor k zozbieranému materiálu stavia konštruktívne, tvaruje jeho príbeh ako prúd literárnej kultúry. Premeny kritickej reflexie vojvodinských Slovákov autor člení do štyroch etáp, opiera sa o objektívne chronologické medzníky, osobnosti kritického myslenia a publikované zdroje. Autor uvádza väčšinu literárnokritických textov, jednotlivé literárnohistorické a literárnoteoretické texty, respektíve polemiky, ktoré reflektuje v kontexte vonkajších dobových súvislostí, v kontexte literárneho života z aspektu ich funkčnej zameranosti na literárnosť. Začiatky literárnokritického myslenia vo Vojvodine autor umiestňuje na koniec 19. a začiatok 20. storočia. V druhej kapitole Svetlík vymedzuje 50. a 60. roky 20. storočia ako obdobie revitalizácie literárnej kritiky v časopise *Nový život*. V danom čase sa paralelne rozmáhala ideologizácia literatúry znižujúca hodnotiace kritériá pri uverejňovaní textov. Najväčší rozsah má tretia kapitola Svetlíkovej knihy, venovaná kritickému, teoretickému a literárnohistorickému dielu Michala Harpáňa a literárnej kritike a polemikám Vít'azoslava Hronca. Posledné tvorivé obdobie označuje Svetlík za stagnáciu kritického čítania literatúry Slovákov vo Vojvodine.

V rade uverejnených literárnovedných monografií v edícii *Živý prúd* je aj kniha Zuzany Čížikovej *Básnické dielo Viery Benkovej* (2005). V monografii sa autorka zameriava na kompletnú dovedy publikovanú básnickú tvorbu tejto vojvodinskej

a dolnozemskej slovenskej spisovateľky s cieľom usúvzťazniť jej poetologické a významové zložky do syntetického celku. Zasvätená práca Čížikovej spočívala v evidovaní štruktúrnych zložiek Benkovej poézie, jej stylistických, verzologických aspektov cez štyri vymedzené tvorivé etapy. Čížiková na základe uceleného poznania poetkinej tvorby vyznačuje aj obdobie v rámci jednotlivých poetických fáz, pričom jemnociťne zachytáva nuansy v premenách výrazu a významu tejto poézie. Benková vyvíjala básnický svet na dedičstve symbolistickej poetiky kraskovského typu a nadväznosti na tradície ľudovej slovesnosti k reflexívnejšiemu a prehľadnejšiemu prejavu: „Hneď na začiatku druhého tvorivého obdobia sa pokúša o vytvorenie kozmogonického mýtu, sprítomňovaním mýtickej atmosféry, genézy a zárodku celej ľudskej skúsenosti a civilizácie“ (Čížiková, 2005, s. 44). Na ďalšom stupni tvorby Viery Benkovej Čížiková eviduje motívy domu, ktoré začínajú nadobúdať kľúčové významové postavenie. Autorka svoje (od)čítanie sémantiky symbolotvorných motívov Benkovej poézie usúvzťazňuje s názormi iných kritikov (Michala Harpáňa, Vít'azoslava Hronca, Adama Svetlíka, Miroslava Demáka a iných), hľadá obmeny významov jednotlivých symbolov v kontexte veršov, cyklov, zbierky a celkovej tvorby Benkovej. V Čížikovej interpretáciách vidno systematickosť a dôslednosť a v nemalej miere aj entuziazmus vedkyne, ktorá nielen profesionálne pristupuje k predmetu výskumu, ale k nemu pociťuje aj istú citovú náklonnosť. Čížiková si na základoch štrukturalisticko-semiologickej školy M. Harpáňa a paralelne s esejistickou kriticko-vedeckou činnosťou kolegu A. Svetlíka si klesni vlastnú literárnovednú cestu. Vývinovú niť Benkovej poézie uzatvára zovšeobecňujúca štúdia o mieste poetky Viery Benkovej v kontexte slovenskej vojvodinskej poézie, ktorej jadro spočíva v komparatívnych paralelách a prepojeniach s tvorbou ostatných básnikov (P. Bohušom, J. Labáthom, M. Babinkom, A. Dudášovou, ako aj jej básnickým protipólom V. Hroncom atď.). Monografia sa končí prehľadom kľúčových momentov v premenách poetiky Viery Benkovej, zoznamom literatúry a menným registrom, ktorý zostavil V. Hronec. Zuzana Čížiková sa vo svojej ďalšej vedeckej práci venovala syntetickému obrazu v poézii Jána Labátha, ktorý vyšiel v podobe monografie vo vydavateľstve Ústavu pre kultúru vojvodinských Slovákov a sústavne sa venuje aj naratívny, stylistický a sémantický aspekt literatúry pre deti a mládež, zatiaľ v podobe parciálnych príspevkov v rozmanitých vedeckých publikáciách najmä konferenčných zborníkoch.

Do literárnovednej oblasti v edícii *Živý prúd* možno zaradiť aj predslovy k antológiám Vít'azoslava Hronca v knihe *Pod klenbou básnickej tradície* (2014), najmä pre prepojenosť literárnohistorického, kriticko-hodnotiaceho a komparatívneho prístupu. Hronec rozvinul svojský prístup k usúvzťazňovaniu slovenskej a slovenskej

vojvodinskej poézie, ktorý pramení v jeho dôkladnom poznaní básnických textov, bohatej sčítanosti a orientácii v teoretických a filozofických textoch, ale hlavne v tvorivom pátraní po stopách textových odkazov. Hroncove analýzy vnímame ako prepájanie historickej rekonštrukcie, teoreticko-filozofického podkladu a básnickej prenikavosti (prítomnej nielen v spomenutej knihe), čím sa jeho literárnovedná činnosť vymyká z „úzov“ akademického prístupu a obsahuje tvorivú voľnosť. Osobitnou publikáciou v Živom prúde je aj súbor teoretických štúdií o experimentálnej tvorbe Jaroslava Supeka *Nutnosť tvaru* (2004), ktorá je teoreticky profilovaná vzhľadom na predmet, ktorým sa zaoberala – experimentálnu a vizuálnu dobovú tvorbu. Dôkladnejší rozbor Hroncovej a Supekovej knihy, ako aj ostatných kníh esejí, úvah a kritik v danej edícii a ich usúvzťažnenie s myslením o literatúre Slovákov vo Vojvodine si žiada väčší priestor a zostáva predmetom ďalších analýz.

3 Závery

V prehľade literárnohistorického, literárnokritického a literárnoteoretického bádania vojvodinských Slovákov v dvoch desaťročiach so zameraním na edíciu Živý prúd sme skúmali aj zastúpenosť troch literárnovedných disciplín, z ktorých je najmenej literárnoteoretických štúdií. Literárnej histórii sa v daných publikáciách venovali všetci uvedení autori, niektorí čiastočne (Harpáň, Svetlík, Čížiková), iní väčšou časťou svojho vedeckého výskumu (Valihora, Hodoličová). V publikovaných prácach možno vyčleniť početné texty kritik a recenzií, ktoré sa navzájom metodologicky odlišujú. Z metodologických východísk sledujeme staršie štrukturalistické a novšie semiologické metodologické podklady, potom tiež rozbor M. Harpáňa na pozadí teoreticko-interpretácie školy Františka Mika a tzv. nitrianskej školy. Na Harpáňov prístup nadväzujú – v duchu postštrukturalistického spochybnenia – esejisticky voľnejšie analýzy A. Svetlíka a prepojením semiológie, archetypálnej kritiky a vlastnej poetickej prenikavosti výskumy Z. Čížikovej. Formálno-sémantické prístupy J. Valihoru, tiež autorské mapovania a panoramatické prehľady tvorby J. Hodoličovej patria k tradičným metódam. Komparatistické výskumy a výskumy prekladu v slovenskej vojvodinskej literárnej vede nie sú obsiahnuté v osobitných publikáciách, predstavujú však integrálnu súčasť ostatných bádání. Metodologicky najkoherentnejšie sú štúdie M. Harpáňa (vo všetkých oblastiach výskumu), ktoré môžu byť príkladom realizácie výskumov v budúcnosti, ako základ, na ktorom sa môžu stavať analýzy nepreskúmaných diel s primeraným usúvzťažnením s novými teoreticko-metodologickými podkladmi v súlade s povahou a štruktúrou analyzovaných diel. Iní autori svoje komparatívne práce

a štúdie o preklade koncipovali zväčša bibliograficky a v podobe prehľadov. Ako najsystematickejšie sa ukazujú analyticko-interpretačné texty, ktoré boli buď súčasťou literárnohistorickej konštrukcie tvorby jednotlivých autorov, alebo sledovali dobovú produkciu. Menej systematicky sa vyskytovali komparatívne výskumy a prekladové štúdie, ktoré sú analytické u M. Harpáňa a bibliograficky presne zmapované u J. Valihoru. Metodologicky dôsledný bol M. Harpáň, a to ako v komparatívnych štúdiách, tak aj v sprístupňovaní teoretického myslenia Dionýza Ďurišina, tiež aj v hľadaní typologických súvislostí medzi tvorbou slovenských a srbských autorov. Z tematického aspektu literárnovedného bádania v dvadsaťročnej edícii *Živý prúd* priniesli dôkladné rozboru tvorby Paľa Bohuša (M. Harpáň), Juraja Tušiaka (J. Valihora), Alberta Martiša (J. Hodoličová), Viery Benkovej (Z. Čížiková), monografické syntézy o slovenskej vojvodinskej poézii druhej polovice 20. storočia a literárnej kritike vojvodinských Slovákov (A. Svetlák) a početné kriticko-interpretačné texty o slovenskej, slovenskej vojvodinskej literatúre a literárnej vede. Najširší tematický záber nachádzame u M. Harpáňa (slovenská, slovenská vojvodinská literatúra v kritike a komparatívnej reflexii, literárna veda na Slovensku v komplexnej analýze, poézia, próza, preklady, vrátane literárnohistorickej syntézy o slovenskej medzivojnovnej poézii a literárnej vede).

Literárnovedné publikácie Slovenského vydavateľského centra sú tematicky, metodologicky a z hľadiska vedeckej fundovanosti heterogénne, ich existencia hovorí o rozmanitých kritériách autorov a rôznych potrebách širšej verejnosti. Články, štúdie, komparatívne štúdie, prehľady, monografie a literárnovedná publicistika prezrádzajú bohatú žánrovú rozvetvenosť v oblasti literárnovednej činnosti vojvodinských Slovákov.

Literatúra

- ČÍŽIKOVÁ, Z.: *Básnické dielo Viery Benkovej*. Báčsky Petrovec: Kultúra, 2005, 168 s.
- ĎURIŠIN, D.: *Teória literárnej komparatistiky*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1975, 408 s.
- HARPÁŇ, M.: Sto kníh v Živom prúde. In: *Nový život*, 2020a, roč. 72, č. 11 – 12, s. 48 – 50.
- HARPÁŇ, M.: *S literárnou vedou a kritikou*. Báčsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum, 2005, 128 s.

- HARPÁŇ, M.: *O Paľovi Bohušovi*. Báčsky Petrovec: Kultúra, 1999, 142 s.
- HARPÁŇ, M.: *Predslovy a doslovy*. Báčsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum, 2009, 252 s.
- HARPÁŇ, M.: *Scripta manent*. Báčsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum, 2014, 163 s.
- HARPÁŇ, M.: *Súradnice literatúry*. Báčsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum, 2020, 208 s.
- Hyperlexikón literárnovedných pojmov. Dostupné na: <http://hyperlexikon.sav.sk/> 8.4.2021.
- HODOLIČOVÁ, J.: *Kontúry slovenskej vojvodinskej literatúry a kultúry*. Báčsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum, 2012, 420 s.
- SVETLÍK, A.: *Poézia vojvodinských Slovákov v druhej polovici 20.storočia*. Báčsky Petrovec: Kultúra, 2007, 256 s.
- SVETLÍK, A.: *Premeny literárnej kritiky vojvodinských Slovákov*. Báčsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum, 2015, 236 s.
- VALIHORA, J.: *Aspekty literatúry a kultúry*. Báčsky Petrovec: Kultúra, 2001, 276 s.
- VALIHORA, J.: *Básnická a prozaická tvorba Juraja Tušiaka*. Báčsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum, 2010, 291 s.

Marina Šimak Spevakova

**SLOVAČKA NAUKA O KNJIŽEVNOSTI U VOJVODINI
(U EDICIJI „ŽIVÝ PRÚD“ (ŽIVI TOK) SLOVAČKOG IZDAVAČKOG CENTRA)**

Rezime

Predmet istraživanja je jedananest književno-naučnih publikacija Slovačkog izdavačkog centra u Vojvodini objavljenih u poslednje dve decenije. Autoka prati književnonaučne i tematske oblasti interesovanja, metodologiju istraživanja, učestalost i sistematičnost istraživanja i objavljivanja i nastoji da sagleda njihov značaj u književnoj kulturi vojvođanskih Slovaka. Najbrojnija, metodološki dosledna i sistematična su istraživanja Mihala Harpanja u svim oblastima nauke o književnosti (istoriji, kritici, teoriji književnosti), komparatistici i teoriji prevođenja, zastupljena u pet knjiga slovačkog izdavača. Književno-istorijskim temama najviše su se bavili Jarmila Hodolič i Jozef Valihora i njegov najveći doprinos ogleda se u bibliografskim istraživanjima prevoda Juraja Tušjaka. Sa tematskog aspekta publikacije sadrže saznanja o životu i delu pesnika Palja Bohuša (M. Harpanj), pisca Alberta Martiša (J. Hodoličova), spisateljice Vjere Benkove (Z. Čižikova), Juraja Tušjaka (J. Valihora), dok

monografske sinteze o slovačkoj vojvodanskoj poeziji druge polovice 20. veka kao i o književnoj kritici vojvodanskih Slovaka napisao je Adam Svetlik. Najveći je broj kritičko-interpretativnih tekstova o slovačkoj književnosti i nauci o književnosti. Metodološki dosledan nasleđu strukturalizma, semiotike i teorije izraza Františka Mike jeste Mihal Harpanj, dok Harpanjevu školu prate i na svoj način razvijaju Adam Svetlik (uplivom esejizma i poststrukturalističkog skepticizma) i Zuzana Čížikova (semiologija, arhetipalna kritika). Slovačka nauka o književnosti u Vojvodini jeste tematski i metodološki raznovrsna, a najmanje je prisutno književnoteorijskih i istraživanja prevoda.

Ključne reči: slovačka nauka o književnosti u Vojvodini, književna teorija, kritika, književna istorija, komparatistika, teorija prevođenja.

Marína Šimáková Speváková

**SLOVAK LITERARY STUDIES IN VOJVODINA
(IN THE EDITION “ŽIVÝ PRŮD“ (LIVE STREAM) OF THE SLOVAK PUBLISHING
CENTRE)**

Summary

The subject of the research are eleven literary-scientific publications of the Slovak Publishing Centre in Vojvodina, produced in the last two decades. The author analyzes literary scientific topics, their research methodology, the frequency and systematicity of their analysis and publication, with the aim of determining their significance for the literary culture of Slovaks in Vojvodina. The most numerous, methodologically consistent and systematic studies are those authored by Mihal Harpanj (1944), published in five books by the Slovak Publishing Centre and covering various areas of literary studies (history of literature, literary criticism, theory of literature), comparative studies and translation theory. Literary historical topics have mostly been dealt with by Jarmila Hodolič (1953) and Jozef Valihora (1946-2020), whose greatest contribution lies in his bibliographic research into Juraj Tušjak's translations. Regarding their topic, the publications contain information about the life and work of the poet Paljo Bohuš (M. Harpanj), about the writer Albert Martiš (J. Hodoličova), the writers Vjera Benkova (Z. Čížiková), and Juraj Tušjak (J. Valihora), while Adam Svetlik (1961) has written monographic syntheses of Vojvodinian Slovak poetry of the second half of the 20th century as well as of Vojvodinian Slovaks' literary criticism. Critical-interpretative texts about Slovak literature and literary studies are the most numerous. Mihal Harpanj is methodologically most consistent with the structuralist legacy, with semiotics and František Mika's theory of expression. His research is continued and further developed by Adam Svetlik (influenced by essayism and poststructuralist scepticism) and Zuzana Čížik (semiology, archetypal literary criticism). The

field of Slovak literary studies in Vojvodina, thus, proves to be thematically and methodologically diverse, with research into literary theory and into translation occurring least frequently in the publications analyzed.

Key words: Slovak literary studies in Vojvodina, theory of literature, criticism, history of literature, comparative studies, translation theory.

UNIVERZITA V NOVOM SADE
FILOZOFICKÁ FAKULTA V NOVOM SADE
21000 Novi Sad
Dr. Zorana Đinđića 2
www.ff.uns.ac.rs

Elektronické vydanie
<http://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2021/978-86-6065-645-4>

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотеке Матице српске, Нови Сад

821.162.4(497.11).09(082)"19/20"
811.162.4(497.113)(082)"20"

SLOVAKISTICKÉ výskumy [zborník štúdií] [Elektronski izvor] / [editorka Marina Spevákova Šimáková] ; [preklad anglických častí Sabina Halupka-Rešetar]. - Elektronické vyd. - Novi Sad : Filozofski fakultet, 2021

Način pristupa (URL): <http://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2021/978-86-6065-645-4>. -
Opis zasnovan na stanju na dan 26.04.2021. - Nasl. sa naslovnog ekrana. - Bibliografija. -
Rezime ; Summary.

ISBN 978-86-6065-645-4

COBISS.SR-ID: 37451273

ISBN 978-86-6065-645-4

9 788660 656454